

5
JA
361
36
108

EENGEZINS-WERK- MANSWONINGEN

40 UITGEKOZEN ONTWERPEN,
INGEZONDEN OP DE PRIJS-
VRAAG VOOR EEN BLOK VAN
VIER AANEEN GEBOUWDE
ARBEIDERS WONINGEN, UIT-
GESCHREVEN DOOR DE MAAT-
SCHAPPIJ TOT BEVORDERING
DER BOUWKUNST

□ 1908 □

UITGEVERS: MOUTON & Co.

□ □ 'S GRAVENHAGE. □ □

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/eengezinswerkman00maat>

EENGEZINS-WERK- MANSWONINGEN

40 UITGEKOZEN ONTWERPEN,
INGEZONDEN OP DE PRIJS-
VRAAG VOOR EEN BLOK VAN
VIER AANEEN GEBOUWDE
ARBEIDERS WONINGEN, UIT-
GESCHREVEN DOOR DE MAAT-
SCHAPPIJ TOT BEVORDERING
DER BOUWKUNST

□ 1908 □

UITGEVERS: MOUTON & Co.

□ □ 'S GRAVENHAGE. □ □

INHOUD.

	Blz.		Blz.
Inleiding	4	Ontwerp Motto: Het Geriefelijke ook voor	
De Prijsvraag	7	den Arbeider	39
Rapport der Jury.	10	" " A. N. N. A.	40
Ontwerp Motto: Werkmans-Thuis	14, 15	" " Neuenahr	40
" " Hygiëne	16, 17	" " Hygiënisch	41
" " 1 cents Postzegel	18, 19	" " Huurwaarde f 2.75.	42
" " Magnolia	20, 21	" " Jossine	43
" " Praktisch	22, 23	" " Levensvreugd	44
" " Cormajomar	25	" " A. B.	45
" " Licht 'en Lucht	26, 27	" " 1 cents Postzegel	46
" " Céde Majori	28	" " W. H. (in cirkel)	47
" " In de Breedte	29	" " Volkshuisvesting	47
" " Na Gedane Arbeid.	30	" " Urbi et Orbi.	48
" " Een opschietertje gevraagd	31	" " Woningbouw.	49
" " Loonstandaard II	32	" " Eigen Haard	50
" " Maart 1908.	33	" " Finis Coronat Opus	50
" " . . . ——— . . . ———	34	" " Vier Arbeiders	51
" " 't Is Zoo.	34	" " Puzzle	52
" " J. D. A.	35	" " Grasmaand	53
" " Vrijheid.	36	" " Travail	54
" " Economie	37	" " Arbeid	55
" " Carpe Diem	38	" " Johanna.	56

INLEIDING.

DE prijsvraag voor ééngesins-werkmanswoningen, welke in het begin van 1908 door de Mij. tot bevordering der Bouwkunst werd uitgeschreven, heeft door de aandacht, welke in de Pers daaraan werd geschonken, en door het op verschillende plaatsen in ons land tentoonstellen der ingezonden ontwerpen, reeds een zoodanige bekendheid verkregen, dat het bijna overbodig schijnt deze uitgaaf, welke eene keuze uit de beste ontwerpen bevat, nog nader te introduceeren.

Een en ander neemt niet weg, dat een kort historisch overzicht van de totstandkoming en het resultaat dezer prijsvraag hier toch niet misplaatst is.

Het is een overbekend feit, dat in de laatste 30 of meer jaren onze architecten geheel en al voeling verloren hebben met den eigenlijken woningbouw.

Wie een wandeling maakt door de nieuwere en nieuwste wijken onzer steden zal moeilijk durven volhouden, dat de doodsche en eentonige straten met hunne huizen, waarin ook niet het minste spoor van bouwkunst te ontdekken is, hun ontstaan te danken hebben aan de medewerking van architecten.

In hoeverre minder activiteit van hunne zijde daaraan de schuld is, kan hier buiten besprekingblijven. De hoofdzaak moet echter gezocht worden in het feit, dat tegenwoordig de woningbouw geheel ontaard is in een bedrijf, welk slechts dient om aan gronden eene hoogere productiviteit te kunnen geven door ze als bouwterrein te exploiteeren.

De tegenwoordige woningbouw toch is bijna voor een groot gedeelte in handen van eigenbouwers en bouwspeculanten, waaronder men te weinig geschoolde bouwkundigen aantreft; sommigen zijn zelfs niet eens vakman.

Het doel van deze bouwers is meestal niet het bouwen van woningen, waarbij de gezondheid van de bewoners, het comfort en de goede constructie wordt bestudeerd, aangezien zij, althans veelal, slechts stroomannen zijn in dienst van de grondspeculatie en het hypotheekwezen.

Ons land vormt een groote tegenstelling met landen als Engeland, Duitschland en Frankrijk, waar vele architecten van naam zich bezighouden met den kleinwoningbouw. Men behoeft slecht de talrijke uitgaven in boekvorm, en de tijdschriften, waarin de resultaten van prijsvragen voor groote en kleine woningen zijn opgenomen, in te zien, om daarvan overtuigd te worden.

Deze ongewenschte toestand mocht niet blijven voortbestaan.

De inmiddels in werking getreden Woningwet deed met reden vermoeden, dat ook in ons land het woningvraagstuk binnenkort meer dan gewoon de aandacht zoude trekken. Dit gaf aan de Mij. eene welkome gelegenheid om te trachten dit vraagstuk ook nader onder de oogen van onze architecten te brengen en wel met een tweeledig doel.

In de eerste plaats om het belang der Volkshuisvesting den woningbouw het daaraan toekomend architectonisch karakter te hergeven en in de tweede plaats om ook den architect wederom de plaats te doen innemen, die hem ten opzichte van het woningvraagstuk toekomt.

Ten einde den eersten stoot daaraan te geven wendde de Mij. zich reeds in 1906 met een

verzoekschrift tot de Regeering, vragende een bescheiden subsidie om daaruit de onkosten verbonden aan het uitschrijven van eene prijsvraag voor werkmanswoningen, te kunnen bestrijden. Het bleek toen echter dat geen middelen beschikbaar waren aan dit verzoek te voldoen.

Daardoor niet ontmoedigd werd bedoeld verzoek aan de Regeering in 1907 herhaald, met het aanvankelijk gunstig gevolg dat een post op de begroting werd geplaatst. Bij de behandeling der begroting in de Tweede Kamer werd door eenige leden eene zoo onwelwillende houding ten opzichte van het verzoek der Mij. aangenomen, dat de Volksvertegenwoordiging de gelegenheid om door daden belangstelling in het vraagstuk der Volkshuisvesting te toonen, liet voorbijgaan.

Dit was eene groote teleurstelling. De Mij. meende echter dat de zaak toch voortgang moest hebben, waarom, na de zaak in de vergaderingen van 24 en 30 December 1907 nog eens besproken te hebben, het Hoofdbestuur in hare vergadering van 20 Januari 1908 besloot de bekende prijsvraag uit eigen middelen te bestrijden, waarbij de Afdeeling Amsterdam der Mij. krachtig steun verleende.

Een woord van waardeering verdient de heer D. E. Wentink, inspecteur van de volksgezondheid te Utrecht, die in de voorbereiding dezer prijsvraag een belangrijk aandeel heeft gehad.

Welke eischen werden gesteld blijkt uit het hierachter afgedrukte Programma met toelichting, terwijl uit het eveneens hierachter afgedrukte Rapport der Jury valt op te maken in hoeverre deze prijsvraag kan geacht worden een succes te zijn geweest.

Om dit succes en het nut van deze prijsvraag een karakter van meer blijvenden aard te geven, ook met het oog op de werkzaamheid waarvan overal in het land blijkt wordt gegeven door in den zin der Woningwet toegelaten Woningbouwverenigingen, besloot de Mij. uit een aantal van de beste der ingezonden ontwerpen eene keuze te doen voor reproductie, om ze in dezen vorm onder de oogen van belangstellenden te brengen.

Op dezen ingeslagen weg voortgaande zal getracht worden meer dergelijke prijsvragen uit te schrijven; een volgend maal b.v. tot het verkrijgen van goede typen van plattelandarbeiderswoningen, een ander maal voor een boven- en benedenwoning, een blok étage-woningen, burgerwoningen van plm. f 300.— huur, enz.

Het doel der prijsvraag was goede, bruikbare typen te verkrijgen van eenvoudige werkmanswoningen; de vakliteratuur voorziet hierin zoo goed als niet.

Bij de keuze van deze uitgave heeft vooral het streven voorgezeten de verschillende typen van plattegronden weer te geven; om niet te veel in herhalingen te vervallen moest meer dan één goed en aantrekkelijk ontwerp ter zijde gelegd worden.

Nu dit boekje onder de oogen van velen zal komen, naar wij hopen, meenen wij te moeten wijzen op een gevaar, dat de goede bedoeling dezer uitgaaf ernstig zou kunnen schaden. Dit gevaar schuilt in een verkeerd begripen en een verkeerd toepassen van de gegeven voorbeelden.

De hoofdreden, waarom tot publicatie der ontwerpen is overgegaan, is het publiek en deskundigen te wijzen op de mogelijkheid, dat werkmanshuizen praktisch en smaakvol kunnen zijn, zonder dat dit noodzakelijk met een verhooging der bouwsom gepaard hoeft te gaan. De ingezonden ontwerpen zijn oplossingen van een *zeer algemeen gesteld pro-*

gramma. En daar ieder huis in de werkelijkheid zijn *eigen* programma van eischen heeft, schuilt in het onoordeelkundig overnemen van plattegronden of het verhaspelen der architectuur uit dit boekje een groot gevaar, dat, zoo het niet goed onder oogen wordt gezien door hen, die werkmanshuizen wenschen te laten bouwen, het boekje meer kwaad dan goed zullen doen stichten.

Heeft men een bepaalde voorkeur voor een der ontwerpen, zoo is het noodig een geheel-bevoegde te raadplegen, en wel vóór alles de architect, die het ontwerp gemaakt heeft. Tevens moeten wij er nog nadrukkelijk op wijzen, dat van enkele afgebeelde ontwerpen de goede architectuur de reden is geweest van de opname, terwijl de daarbij behorende plattegronden minder gelukkig zijn en hier en daar fouten bezitten.

Ten slotte een woord van dank aan de inzenders, die zich veel moeite en kosten in deze getroost hebben en aan wier medewerking het te danken is, dat we kunnen bewijzen hoezeer onze Hollandsche architecten bevoegd zijn ten opzichte van het woningvraagstuk, meer in het bijzonder wat betreft de woningbouwkunst, die plaats in te nemen, welke de architecten in het buitenland reeds in dit opzicht hebben veroverd.

DE PRIJSVRAAG.

VORM DER PRIJSVRAAG. Oppervlakkig zoude men kunnen meenen dat de vorm dezer prijsvraag groote moeilijkheid moest opleveren. Dit is echter meer schijn dan werkelijkheid, zooals bij nadere beschouwing zal blijken. Een hoofdbezwaar is dat de woningtypen voor groote en kleine steden en van dorpen zoo uiteenlopend zijn. Dit is tot op zekere hoogte waar. Er zijn echter ook typen zoowel in de stad als op het platteland die groote overeenstemming vertoonen. Voorop moest staan dat men een vorm koos, waardoor men gelegenheid gaf tot een zoo groot mogelijke deelname.

Dit kon geschieden door bij de oplossing van het programma niet aan het type van een bepaalde plaats te denken.

Nemen we b.v. de één-gezin-arbeiderswoning zonder verdieping die we vinden in provinciesteden zooals Haarlem, Arnhem, Utrecht, Amersfoort en in plaatsen als Bloemendaal en Hilversum, enz. en waarvan de huur varieert tusschen \pm f 2.25 en f 2.75, (of naar gelang van de ligging in het land iets meer of iets minder) dan hebben we een type dat in zeer veel plaatsen van ons land wordt aangetroffen.

PROGRAMMA. Dit moest zoo weinig mogelijk gedetailleerd zijn en er alleen op gelet worden dat de indeeling zoodanig moest zijn, dat er afzonderlijke ruimten beschikbaar zijn voor wonen, slapen en eten koken.

Door een dergelijke populaire vorm te kiezen voor het Programma, werd praktisch geen enkel deel van het land van deelname uitgesloten en kon men billijkerwijze verwachten dat architecten uit alle oorden in dezen wedstrijd zouden participeeren.

Materiaalstaten of begrootingen konden buiten beschouwing blijven. De constructie toch is voor de verschillende deelen van ons land geheel verschillend; een houten fundeering of een fundeering op staal b.v. levert al direct een groot verschil op en met de onderdeelen van de verdere constructie is het al evenzoo. De goede indeeling moet hoofdzaak blijven. Om de bouwkosten te beoordeelen zal men zich tevreden moeten stellen met de vlaktemaat en kubieken inhoud te vergelijken.

Bij de beoordeeling moet allereerst en hoofdzakelijk gelet worden op een praktische indeeling, maximum licht, lucht en comfort in minimum ruimte en eerst daarna moet de aesthetische waarde van het ontwerp een punt van overweging uitmaken.

BEDRAG DER UIT TE LOVEN PRIJZEN. Dat, om zich een groote deelname ook van architecten te verzekeren, het noodig zoude zijn (zooals beweerd is) prijzen van hoog bedrag uit te loven, mocht verondersteld worden niet juist te zijn. Het scheen beter er wat op te rekenen dat de architecten er prijs op stellen de eer van hun stand op te houden en dat zij zouden begrijpen, dat het er om te doen is het monopolie van woningbouw te ontworstelen aan de handen van onbevoegden.

PROGRAMMA.

Gevraagd wordt een blok van vier aaneengebouwde werkmanswoningen zonder ver-

dieping, zooals men die aantreft in de buitenwijken van de provinciesteden, een huur doende van plm. f 2.25 ad f 2.75 per week of volgens de verschillende plaatsen van ons land, misschien iets meer of iets minder.

Elke woning zal bevatten aan den beganen grond-verdieping (welke eene hoogte heeft van 2.75 M. van bovenkant vloer tot onderkant plafond):

een woonvertrek van 16 M²., een kleiner vertrek van 5.50 M². en een keukentje in verhouding; verder drie afgescheiden slaappleatsen, waarvan één aan den beganen grond en de beide andere in de door de overkapping gevormde zolderruimte, waarvan een gedeelte moet afgeschoten worden voor berging.

Verder de noodige stookplaatsen, kasten, een keldertje of andere vorstvrije bergruimte voor winterprovisie en een privaat.

Licht en lucht alleen van de vóór- en achterzijde. In de eindgevels van het blok mogen geen ramen of deuren worden aangebracht.

TOELICHTING. De breedte van dergelijke woningen is gewoonlijk 5 M. hart op hart, doch is hier met voordacht $\frac{1}{2}$ M. breeder gesteld, terwijl de diepte van de woning niet nader aangegeven is en door de plattegrond bepaald wordt. Verondersteld wordt dat achter het huis een plaatsje of tuintje is, waarvan evenzoo de afmetingen vrij worden gelaten.

Een alcoofkamer mag niet ontworpen worden, doch wordt toegestaan dat de gewenschte slaappleats aan den beganen grond in verbinding wordt gebracht met het kleine woonvertrek aldaar, door het ledikant (zoonoodig met een nachttafeltje of stoel) in een nis te plaatsen, waarvan de frontopening niet kleiner mag zijn dan de geheele breedte van de nis, waarbij een eventueele afsluiting wordt toegelaten.

Wat het keukentje betreft is het niet de bedoeling dat dit zoo groot moet zijn dat het geheele gezin daar den maaltijd kan gebruiken, (m. a. w. niet daarin woont en het eigenlijk aangewezen woonvertrek spaart als z.g. „mooie kamer”).

Het privaat behoeft niet noodwendig binnenshuis te zijn.

Gevraagd worden: de plattegrond van beganen grond en zolderindeeling, een doorsnede over de lengte en over de diepte van het blok, zoomede de vóór- en achtergevel, alles op een schaal van 1 ad 100.

Een plan van de afvoeren van huis- en hemelwater en faecalieën met eventueel het keldertje, regenbak, enz. omtrent afvoeren naar riool, vaart, event. beerput, enz. wordt geen nadere bepaling gesteld en is ontwerper daarin geheel vrij.

De afmetingen van de vertrekken, muurdikten, hoogte- en dieptematen in te schrijven in plattegrond en doorsnede.

De meubileering aan te geven om gemakkelijk een overzicht te verkrijgen hoe of ontwerper zich de geriefelijke bewoning van het huis heeft gedacht.

Hoewel geen vereischte, en het voor de Jury van geen overwegenden invloed bij de beoordeeling mag zijn, zal het op prijs worden gesteld als een perspectievische schets van het uitwendige van het blok en een dergelijke schets van het inwendige van een der vertrekken daaraan wordt toegevoegd.

Alle teekenswerk in zwarte inktlijnen op wit papier en geschikt voor reproductie.

Bij het ontwerp een zeer korte omschrijving van de materialen, welke ontwerper zich voorneemt toe te passen, zoomede eene opgave van de vlakke- en inhoudsmaat van het blok er bij, (ter vereenvoudiging der controleering met de bijbehorende berekening). Het schrift op de teekeningen en van de toelichtende memorie mag niet van de hand der ontwerpers zijn.

De volgende prijzen tot een gezamenlijk bedrag van f 550.— worden uitgelooft: drie van f 100.— waarvan twee met medaille, van de Mij., twee van f 75.— en twee van f 50.—

De Jury heeft de bevoegdheid om, indien de volledige bekroningen niet of slechts ten deele worden toegekend, de beschikbare gelden geheel of gedeeltelijk te verdeelen over die ontwerpen, welke daarvoor het eerst in aanmerking komen.

De ontwerpen moeten vrachtvrij worden ingezonden vóór 1 Mei 1908 aan het adres van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Bij de ontwerpen moet een verzegelde naambrief zijn gevoegd, houdende naam en adres van den inzender; op het couvert of onder afzonderlijk niet verzegeld couvert moet een correspondentie-adres zijn aangegeven, om zoo noodig, met den inzender te kunnen corresponderen.

Alle teekeningen en andere stukken der inzenders moeten zijn voorzien van een kernspreuk of motto.

De ontwerpen zullen worden beoordeeld door een Jury van vijf leden, zijnde de Heeren: W. van Boven, Architect, Inspecteur van de Volksgezondheid te 's Gravenhage; L. Krook, Architect, Dir. der Gemeentewerken te Zwolle; J. H. W. Leliman, Bouwk. Ingenieur te Amsterdam; W. F. C. Schaap, Civ. en Bouwk. Ing., Dir. der Gemeentewerken te Arnhem en D. E. Wentink, Architect, Inspecteur van de Volksgezondheid te Utrecht.

Inzenders, die in hunne ontwerpen volgens het oordeel der Jury afwijken van de voorwaarden van het programma of die zich vóór de uitspraak der Jury bekend maken, zullen buiten aanmerking voor eenige onderscheiding worden gesteld.

De inzending der ontwerpen geldt tevens als verklaring, dat de mededingers zich aan de uitspraak der Jury onderwerpen.

De ontwerpen zullen na de uitspraak der Jury in het openbaar worden tentoongesteld te Amsterdam in het Maatschappelijk Gebouw en verder in de plaatsen waar de Afdelingen van de Mij. gevestigd zijn; het Rapport der Jury zal daarbij ter lezing worden gelegd en bovendien in de technische vakbladen worden gepubliceerd. De naambrieven van de ontwerpers die volledig zijn bekroond, zullen door de Jury worden geopend.

Alle ontwerpen blijven daarna het eigendom van ontwerpers, doch de Maatschappij behoudt zich het recht voor de ontwerpen, welke volgens haar inzicht belangrijk geacht worden, ter bereiking van het doel waarmede deze prijsvraag wordt uitgeschreven, te reproduceeren.

Amsterdam, 21 Januari 1908.

*Voor het Hoofdbestuur der
Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.*

*De Voorzitter,
A. SALM G.B.ZN.*

RAPPORT DER JURY.

A een kort historisch overzicht, reeds vermeld bij de inleiding, vervolgt dit Rapport:

Op Woensdag den 6den Mei 1908 's morgens om 10 uur had de eerste bijeenkomst van de Jury plaats. Allereerst werd een rondgang door de beide tentoonstellingszalen gemaakt ter verkrijging van een overzicht der ingekomen plannen. Het bleek, dat op den bepaalden tijd in het geheel 230 ontwerpen, waarvan eenige met variaties, ingekomen waren, een aantal, dat zelfs de stoutste verwachting verre overtrof. Hierna werd overgegaan tot het uitzoeken van die plannen, welke wegens mislukte opvatting, gebrekkige indeeling en constructie, smakelooze architectuur, onvolkomenheid van het plan of wegens het niet voldoen aan de eischen van het programma voor eene verdere vergelijking buiten beschouwing konden blijven; bij deze eerste schifting werden 162 plannen op zijde gelegd. De 68 overblijvenden werden aan een nadere bezichtiging en beoordeeling onderworpen met het gevolg dat 51 ontwerpen, hoewel dikwijls bruikbare ideeën voor plattegrond-indeeling bevattende en van goede architectuur, voor eene bekroning werden uitgesloten, en voor eene verdere beoordeeling de volgende ontwerpen overbleven nl. No. 41 CORMAJOMAR. No. 48. WONINGVRAAGSTUK. No. 50. PRAKTISCH. No. 66. ANNA. No. 67a. LOONSTANDAARD. No. 94. EIGEN HAARD. No. 137. HYGIËNISCH. No. 138. PRAKTISCH. No. 145. ARBEID. No. 151. NEUENAHN. No. 157. MAGNOLIA. No. 163. 1 CTS. POSTZEGEL. No. 174. LICHT EN LUCHT. No. 183. HYGIËNE. No. 188a. IN DE BREEDTE en het variant. No. 188c. NA GEDANE ARBEID. No. 195. WERKMANS-THUIS en No. 223. ECONOMIE.

Bij verdere beoordeeling dezer plannen op Vrijdag 8 Mei werden uit deze plannen gekozen de Nrs. 41 — 138 — 157 — 163 — 174 — 183 en 195.

Volgens eenstemmig oordeel werd door de Jury de eerste prijs toegewezen aan:

No. 195. Motto WERKMANS-THUIS. Ontwerper: D. MEINTEMA te Delft.

De tweede prijs aan

No. 183. Motto HYGIËNE. Ontwerper: H. J. DAMMERMAN te Scheveningen.

De derde prijs aan

No. 163. Motto 1 CT. POSTZEGEL. Ontwerper: W. VERSCHOOR te 's Gravenhage.

De vierde prijs aan

No. 167. Motto MAGNOLIA. Ontwerper: W. K. DE WIJS te Bloemendaal.

De vijfde prijs aan

No. 138. Motto PRAKTISCH. Ontwerper: G. H. KLEINHOUT te Amsterdam.

De zesde prijs aan

No. 41. Motto CORMAJOMAR. Ontwerper: J. VAN DILLEWIJN te Hilversum.

De zevende prijs aan

No. 174. Motto LICHT EN LUCHT. Ontwerper: CHARLES ESTOURGIE te Amsterdam.

AFZONDERLIJKE BEOORDEELING DER BEKROONDE PLANNEN.

195. Motto WERKMANS-THUIS. D. Meintema. Delft. De platte grond geeft op de meest

eenvoudige wijze alles wat gevraagd wordt, bij eene uitstekende ligging der vertrekken onderling en weinig verlies van ruimte aan portalen, trap enz. Van uit het woonvertrek zijn zoowel de keuken als de slaapkamer bereikbaar en overzichtelijk. De stookgelegenheid in het woonvertrek is gunstig geplaatst. De slaappleaats in het kleine vertrek evenzoo. De vaste kasten geven flink ruimte tot berging, terwijl de wandvlakken en de vorm der vertrekken goede gelegenheid geven tot het plaatsen van losse meubels.

Het keldertje is klein, doch voldoende en zeer gunstig gelegen en ontvangt direct licht en lucht van buiten. Ook de toegang tot den kelder is goed geplaatst.

Het privaat buiten de woning geplaatst, maar gemakkelijk door een overdekten toegang van uit de woning bereikbaar, geeft voor deze woningen eene goede oplossing van deze zoo belangrijke zaak.

Van de ruimte onder de kap is uitstekend partij getrokken. Elke woning heeft op zolder twee flinke slaapkamers met vaste kasten, terwijl er nog eene groote zolderruimte overblijft voor berging. Door de groepeerling der topgevels zijn de slaapkamertjes ruim, goed van vorm en in een gunstige positie voor licht en luchtschepping. De toegang naar een zolder is goed, hoewel in den regel voor deze soort woningen eene eenvoudige steektrap de voorkeur verdient.

De architectuur past in het karakter der woningen en is goed van verhouding. De geheele opzet van dit ontwerp is bijzonder gelukkig en getuigt zoowel wat betreft de indeeling als de architectuur en de verzorging van het teekenwerk van zorgvuldig nadenken en liefdevolle behandeling.

183. Motto HYGIËNE. H. J. Dammerman. Scheveningen. De vertrekken zijn goed van vorm en zoo gelegen, dat van uit het woonvertrek den gang der huishouding gemakkelijk kan worden gecontroleerd. Evenals bij het vorige plan liggen ook hier woon- en slaapvertrek gunstig voor een doorgaande ventilatie. De belichting van de keuken en de toegang tot het privaat zijn goed. De kelder is onder den trap gelegen. In elk vertrek zijn vaste kasten aangebracht, terwijl er nog wandruimte genoeg overschiet voor het plaatsen van losse meubels. De toegang naar en de ruimteverdeling op den zolder zijn goed.

Architectuur en teekenwerk zijn goed verzorgd.

163. Motto 1 CENTS POSTZEGEL. W. Verschoor. 's Gravenhage. De indeeling van den plattegrond is goed. De afwezigheid van uitbouwen, de eenvoudige vorm van het dak en de bescheiden passende architectuur maken dit ontwerp minder kostbaar dan bij eene eerste beschouwing misschien zoude worden verondersteld. Door de gelukkige groepeerling der stookplaatsen wordt het aantal schoorsteenen bovendaks beperkt. De ligging van het privaat is gunstig. Het onder de trap gelegen keldertje is van uit de keuken toegankelijk. De vorm der vertrekken biedt eene goede gelegenheid voor het plaatsen van meubelen. De slaapkamers op den zolder zijn gunstig gelegen voor licht en luchtschepping. De eenvoudige architectuur is eene verdienste voor deze soort woningen en wijkt, evenals bij de twee vorige ontwerpen, aanzienlijk af van de in den regel hier te lande gevolgde. Door de gelukkige verdeling van vensters en deuren is eentonigheid vermeden. De op-

gave van het plan is zorgvuldig doordacht. Het teekenwerk is strak en getuigt van eene geoefende hand.

157. Motto MAGNOLIA. W. K. de Wijs. Bloemendaal. De opzet en indeeling is beknopt, eenvoudig en goed geslaagd. De groepeerings der vertrekken is goed, ook op den zolder. Ligging van privaaten stookplaatsen is gunstig. De architectuur is eenvoudig doch passend.

138. Motto PRAKTISCH. G. H. Kleinhout. Amsterdam. Dit ontwerp geeft ook een zeer goed doordachten plattegrond; evenals bij het vorige plan is ventilatie van voor naar achtergevel mogelijk. Zeer goed gevonden is de belichting en ventilatie van de keuken, namelijk door de onder het plafond aangebrachte tuimelramen. Het onder de trap gelegen keldertje is van uit de keuken toegankelijk en ontvangt licht en lucht direct van buiten door een bij de voordeur gelegen koekoek.

De slaapkamers op den zolder zijn flink en gunstig gelegen voor licht en luchtschepping. De architectuur is eenvoudig doch niet zoo gelukkig als die van de vorige ontwerpen. Het teekenwerk is goed.

41. Motto CORMAJOMAR. J. van Dillewijn. Hilversum. Een eenvoudige, goed ingedeelde plattegrond. De ligging der vertrekken is goed, ook op den zolder.

Privaat en stookplaatsen goed geplaatst. Er is gelegenheid voor ventilatie van voor- naar achtergevel.

De architectuur is minder goed geslaagd.

174. Motto LICHT EN LUCHT. Charles Estourgie. Amsterdam. Een keurig in elkaar gezette en goed doordachte plattegrond, welke in principe nog al afwijkt van de vorigen. Het woonvertrek, dat zeer ruim van afmeting is, is hier namelijk aan den achtergevel geplaatst, het privaat daarentegen aan den voorgevel, waardoor het binnenshuis komt te liggen. De ligging der vertrekken is goed, ook op den zolder. Door de afmeting der zoldervertrekken blijft echter niet zooveel bergruimte beschikbaar als wel wenschelijk is.

De architectuur doet aangenaam aan; het voor dakbekroning dienende torentje moet als overdadige weelde worden beschouwd en kan ter besparing van kosten vervallen.

Nog dienen vermeld de volgende ontwerpen :

188a. Motto „IN DE BREEDTE” en 188c Motto „NA GEDANE ARBEID” en wel door de origineele opvattingen van de plan-indeelingen. In 188a is het privaat, hoewel heel aardig gedacht, ook wat de belichting betreft, minder gunstig gelegen en is direct met het woonvertrek in verbinding. Ook de open trap in het woonvertrek is een nadeel, omdat daardoor het vertrek moeilijk warm te stoken zal zijn. De architectuur is goed en toch eenvoudig. Ook de plattegrond van 188e is zeer aardig gevonden. De uitbouwttjes, die ook aan den achtergevel tot in het dak zijn doorgevoerd en de onnoodig ruime belichting van den zolder maken de uitvoering van dit ontwerp echter te kostbaar, ook wat het onderhoud betreft.

223. Motto ECONOMIE. Ook dit is een zeer verdienstelijk en klaarlijk wel doordacht ontwerp, zoowel wat de indeeling als de architectuur betreft. Door de onpraktische hoeken en de zoogenaamde Cosy corners in het woonvertrek is het karakter van werkmanswoning verloren gegaan en denkt men meer aan een klein burger optrekje buiten.

151. Motto NEUENAHR. Dit ontwerp is wel doordacht, passend van architectuur en zal in uitvoering goedkoop kunnen zijn. De indeeling van den zolder is echter geheel mislukt en biedt niet de ruimte aan, waaraan in deze soort woningen behoefte is.

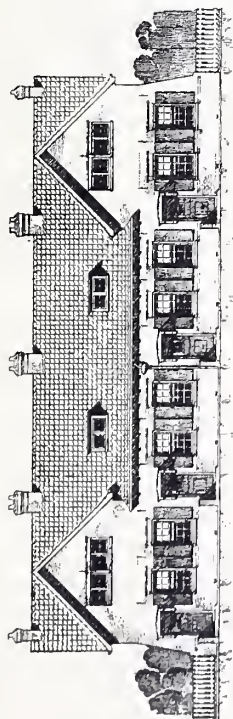
74. Motto HOME SWEET HOME. Dit ontwerp trok de aandacht, ook door het keurig uitgevoerde model welk er bij was gevoegd. De architectuur doet echter meer denken aan een villa dan aan een werkmanswoning.

Aldus opgemaakt Amsterdam Mei 1908.

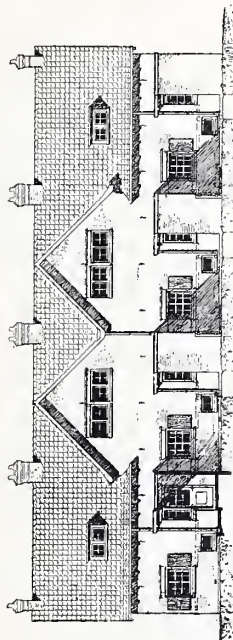
W. VAN BOVEN,
L. KROOK,
J. H. W. LELIMAN,
W. F. C. SCHAAP,
D. E. WENTINK.

PERSPECTIEF-TEEKENING van het Ontwerp Motto: WERKMANS-THUIS.

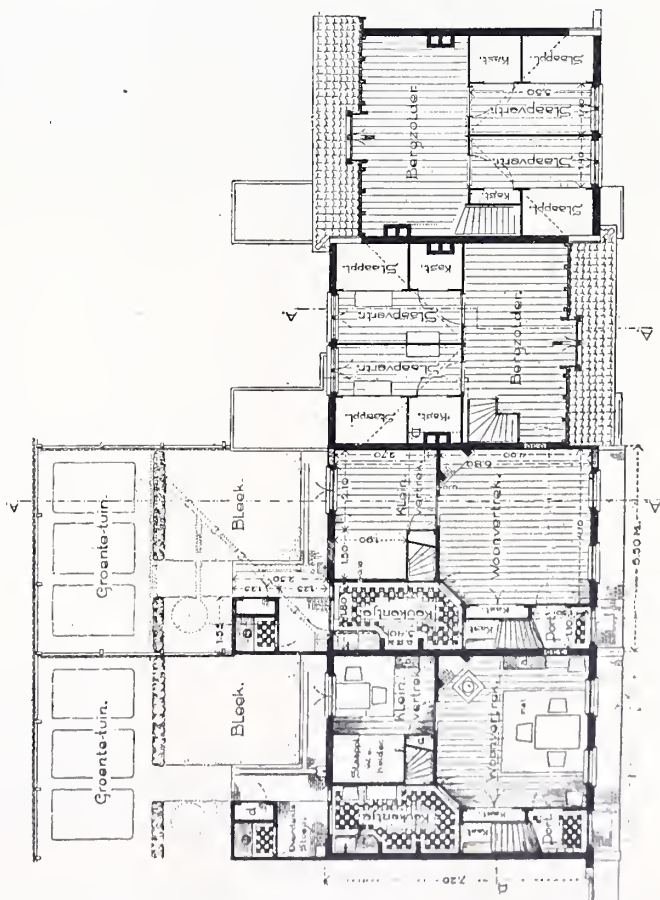

VOORGEVEL.

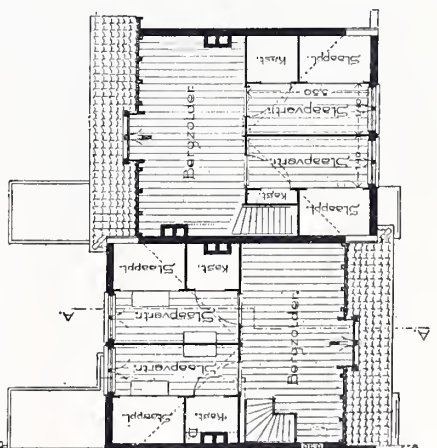

ACHTERGEVEL.

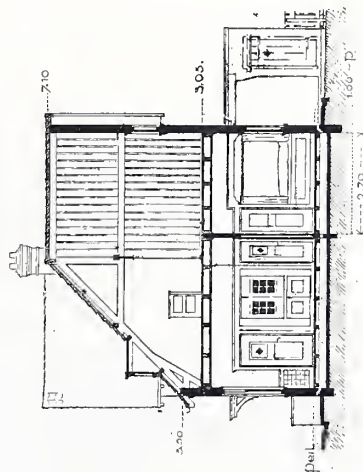
Motto:
WERKMANS-THUIS.
 Ontwerper:
D. MEINTEMA te Delft.
SCHAAL: Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en Doorsnede: 1 op 200.

BEGANE GROND.

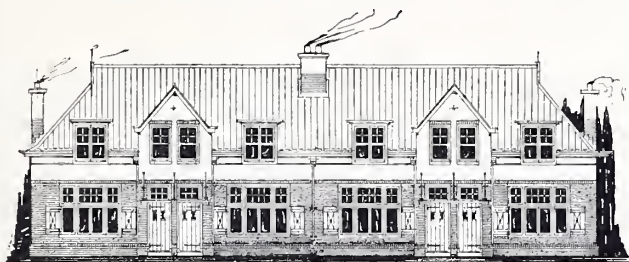
ZOLDERPLAN.

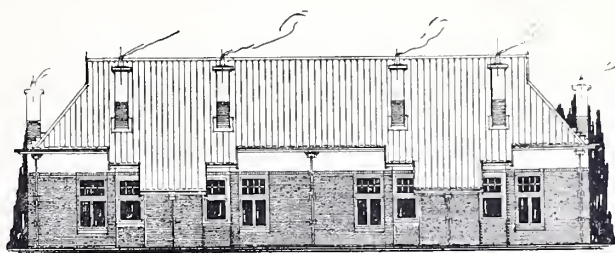
DOORSNEDE A. A.

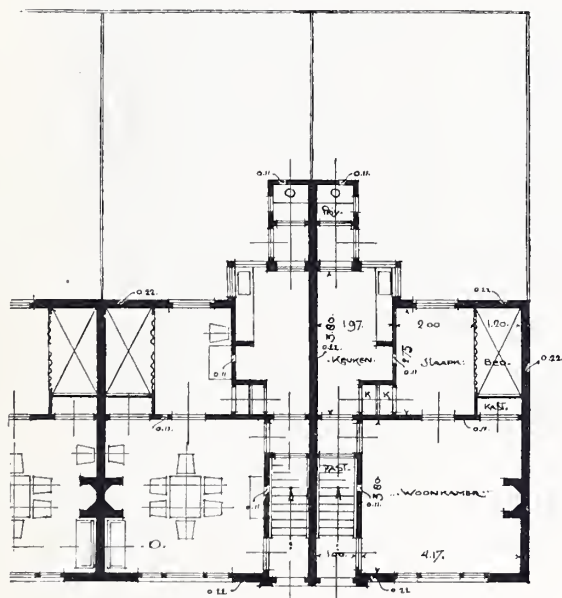
PERSPECTIEF-TEEKENING van het Ontwerp Motto: HYGIËNE.

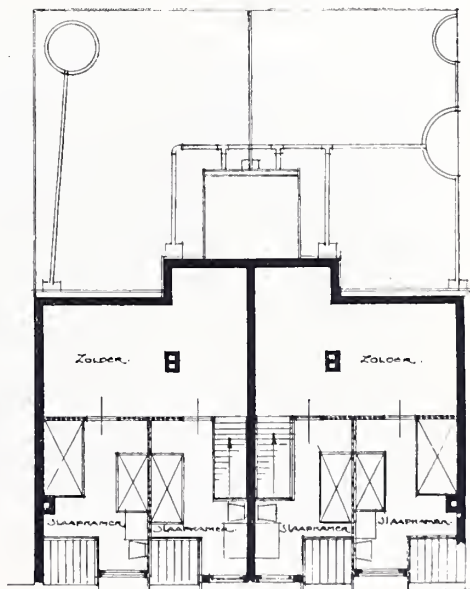
VOORGEVEL.

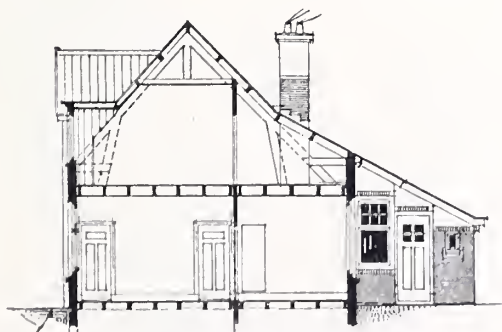
ACHTERGEVEL.

BEGANE GROND.

ZOLDERPLAN.

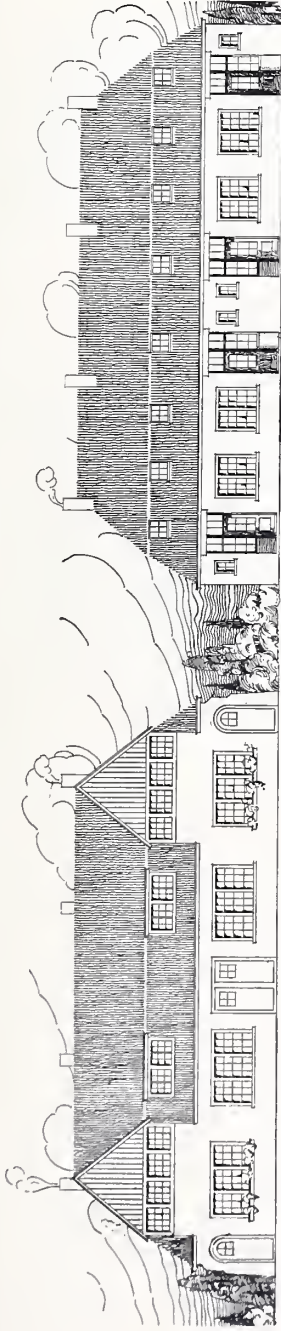
DWARS DOORSNEDE.

Motto :
HYGIËNE.
Ontwerper :
H. J. DAMMERMAN
te Scheveningen.

SCHAAL :
Gevels : 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede : 1 op 200.

PERSPECTIEF-TEEKENING van het Ontwerp Motto: 1 CENTS POSTZEGEL.

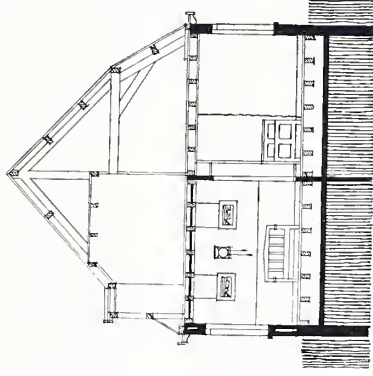

VOORGEVEL.

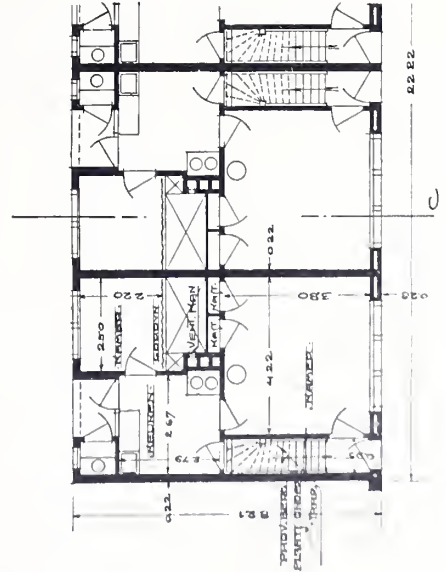
ACHTERGEVEL.

Motto: 1 CENTS POSTZEGEL.
 Ontwerper: W. VERSCHOOOR
 te 's Gravenhage.

SCHAAL:
 Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

DWARS DOORSNEDEN.

BEGANE GROND.

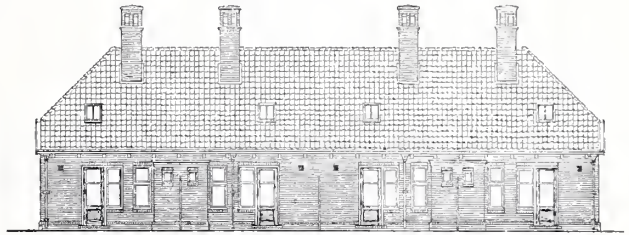
ZOLDERPLAN.

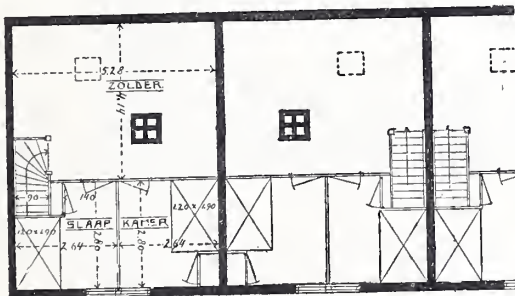
PERSPECTIEF-TEEKENING van het Ontwerp Motto: MAGNOLIA.

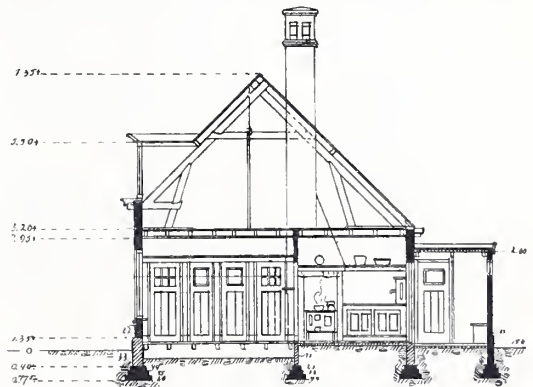
VOORGEVEL.

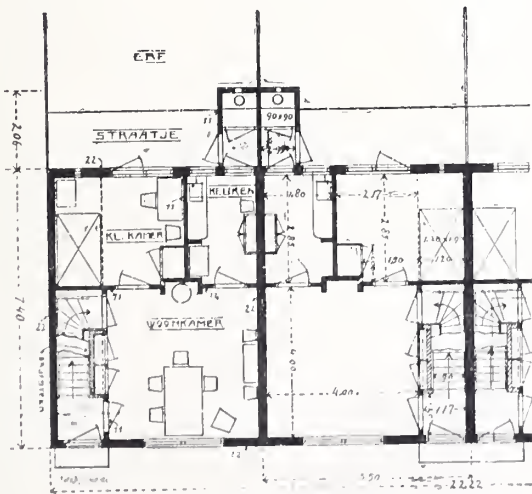
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

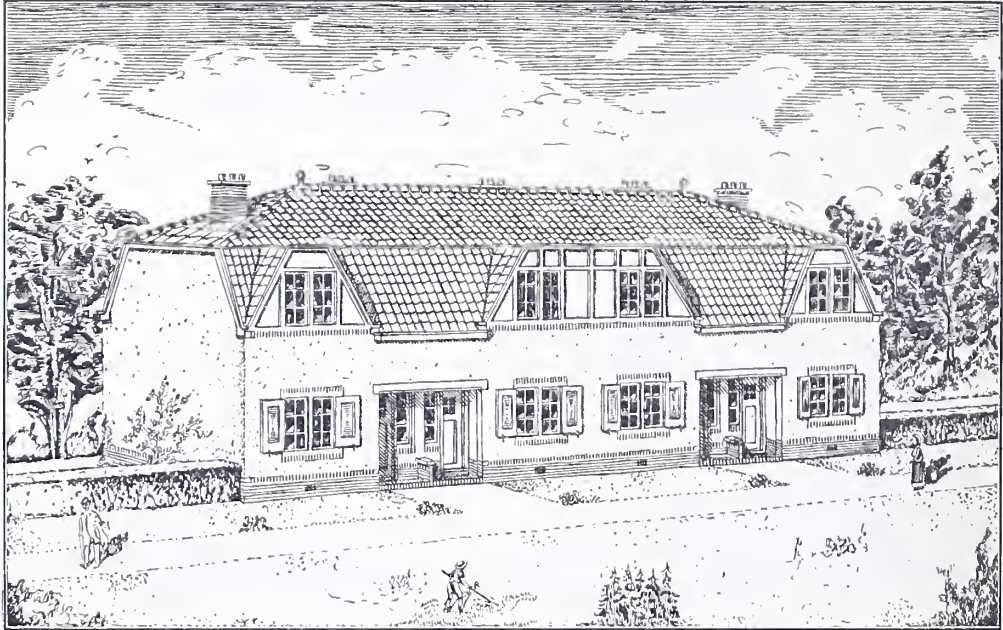
DWARSDOORSNEDE.

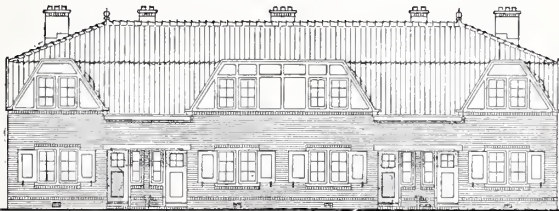
BEGANEGROUND.

Motto:
MAGNOLIA.
Ontwerper:
W. K. DE WIJS,
te Rotterdam.

SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

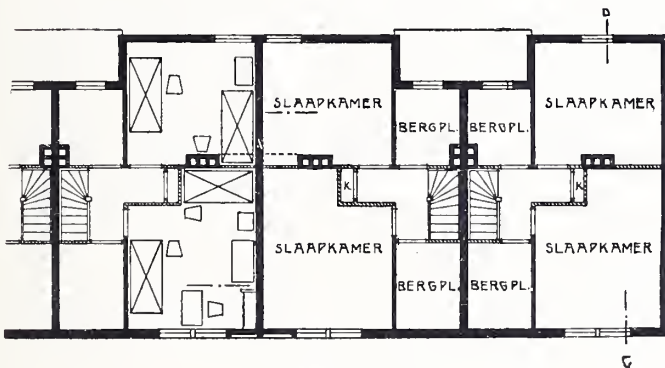
PERSPECTIEF-TEEKENING van het Ontwerp Motto: PRAKTISCH.

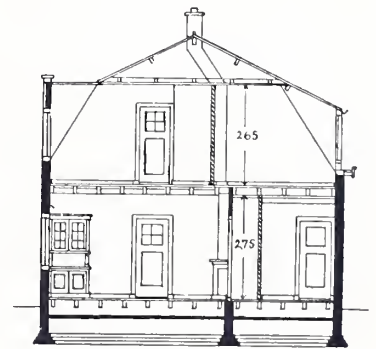
VOORGEVEL.

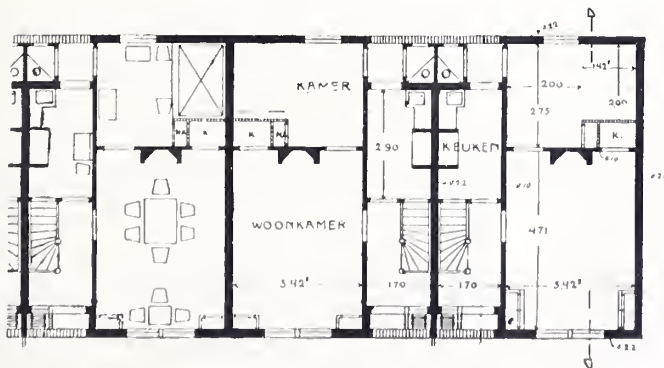
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

DOORSNEDE C. D.

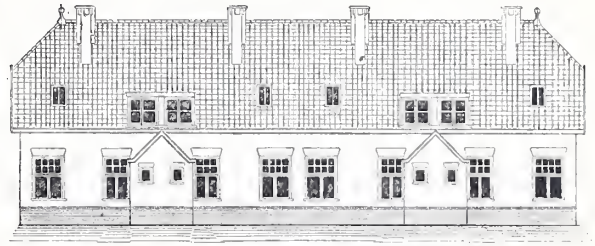
BEGANEGROUND.

Motto:
 PRAKTISCH.
 Ontwerper:
 G. H. KLEINHOUT
 te Amsterdam.

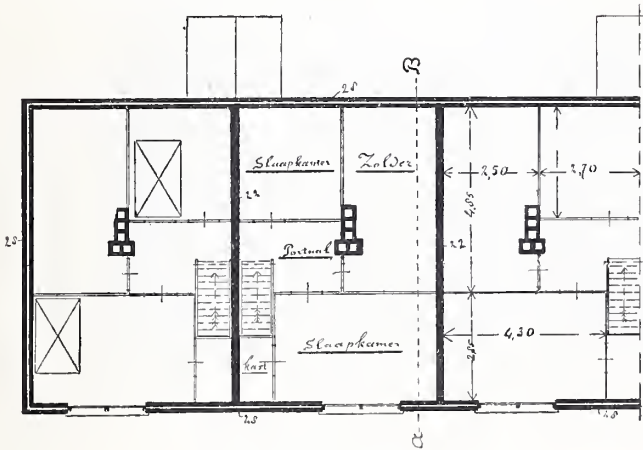
SCHAAL:
 Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

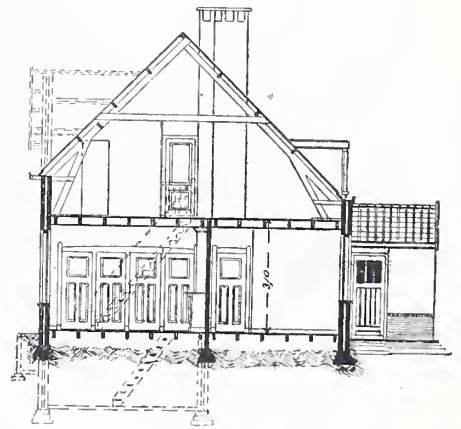
VOORGEVEL.

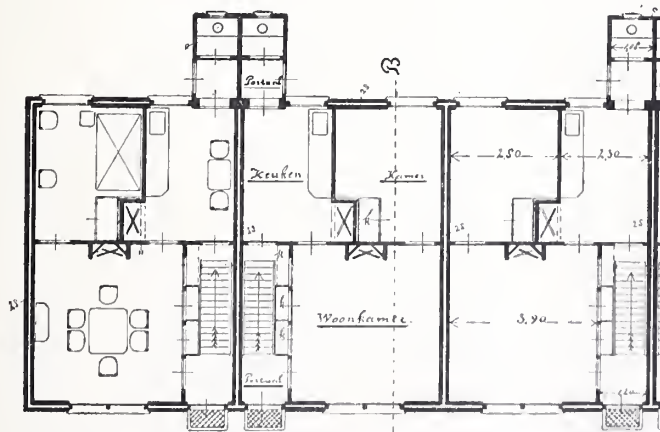
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

DOORSNEDE A-B.

BEGANEGROUND.

Motto:
CORMAJOMAR.
Ontwerper:
J. VAN DILLEWIJN
te Hilversum.

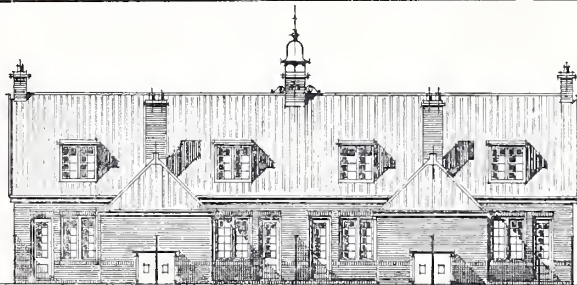
SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

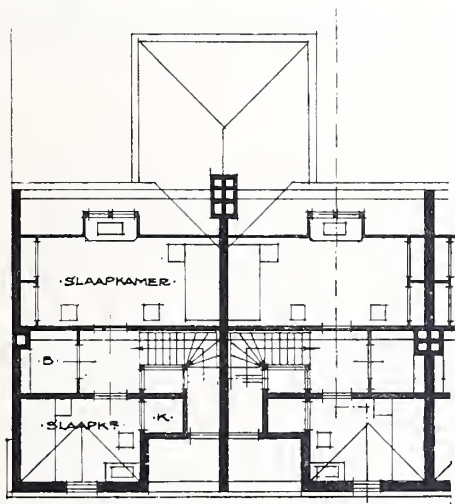
PERSPECTIEF-TEEKENING van het Ontwerp Motto: LICHT EN LUCHT.

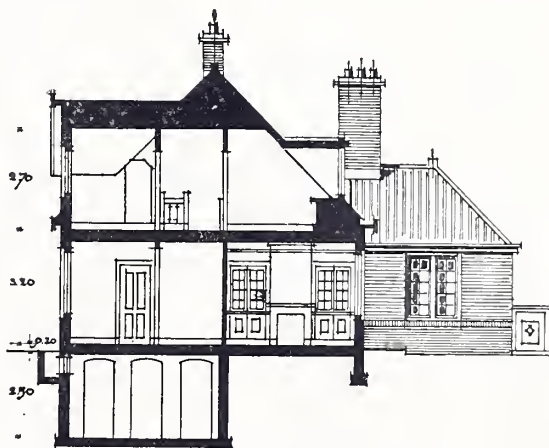
VOORGEVEL.

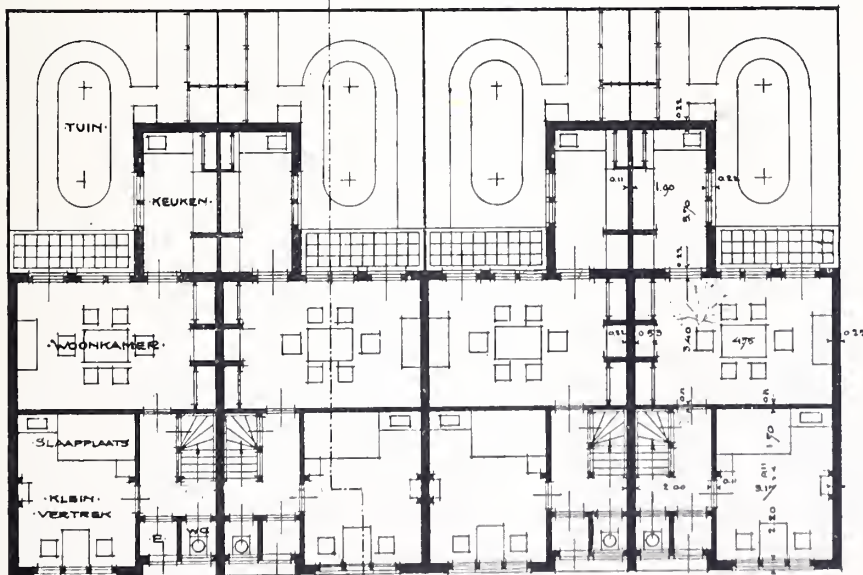
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

DWARS DOORSNEDE.

BEGANE GROND.

Motto:
LICHT EN LUCHT,
Ontwerper:
CHARLES ESTOURGIE
te Amsterdam.

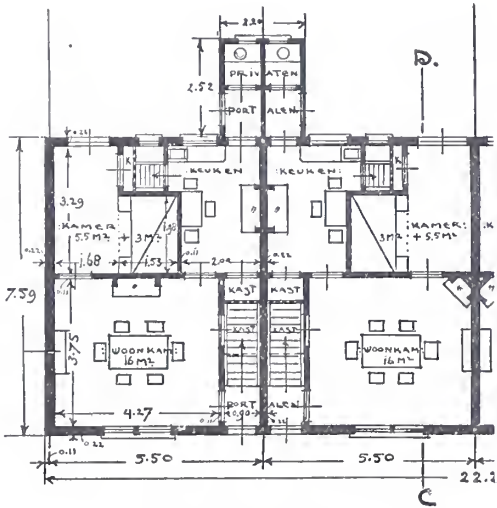
SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

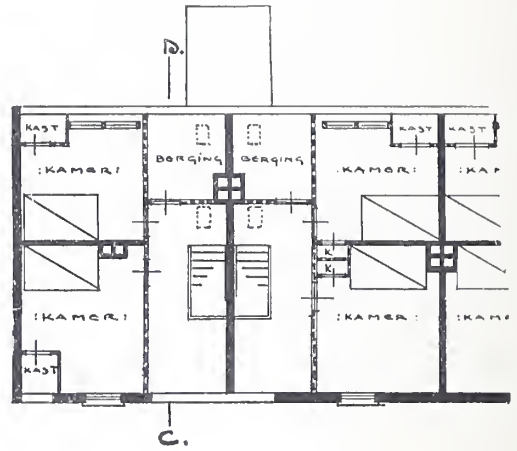
VOORGEVEL.

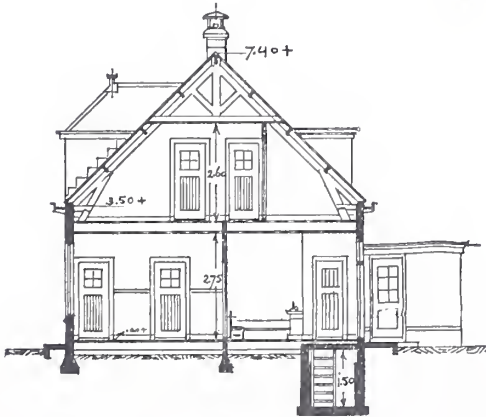
ACHTERGEVEL.

BEGANE GROND.

ZOLDERPLAN.

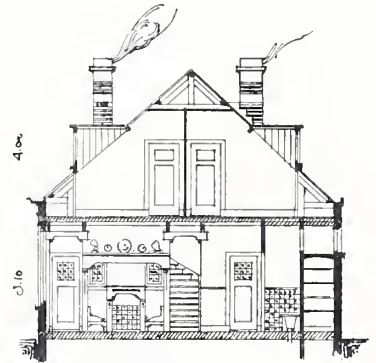
DOORSNEDE C. D.

Motto:
CÉDE MAJORI.
Ontwerper:
CORN. DE GRAAF
te Utrecht.

SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden
en Doorsnede: 1 op 200.

VOORGEVEL.

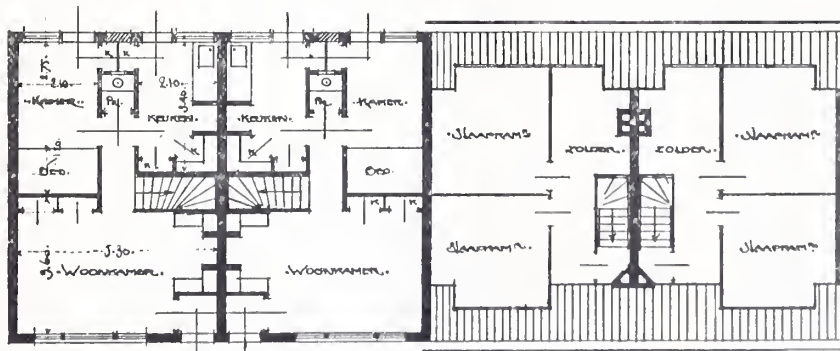
DWARSDOORSNEDE.

ACHTERGEVEL.

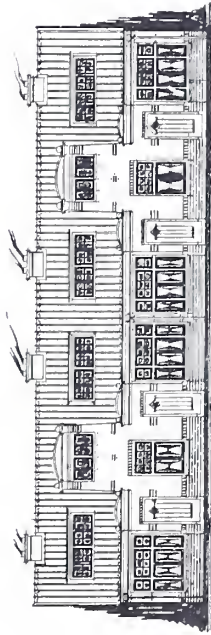
Motto:
IN DE BREEDTE.
 Ontwerper:
J. GOUWETOR
 te Dordrecht.

SCHAAL: Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

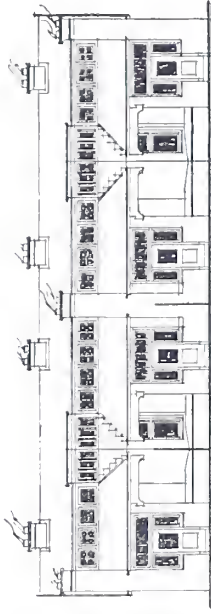

BEGANEGROND.

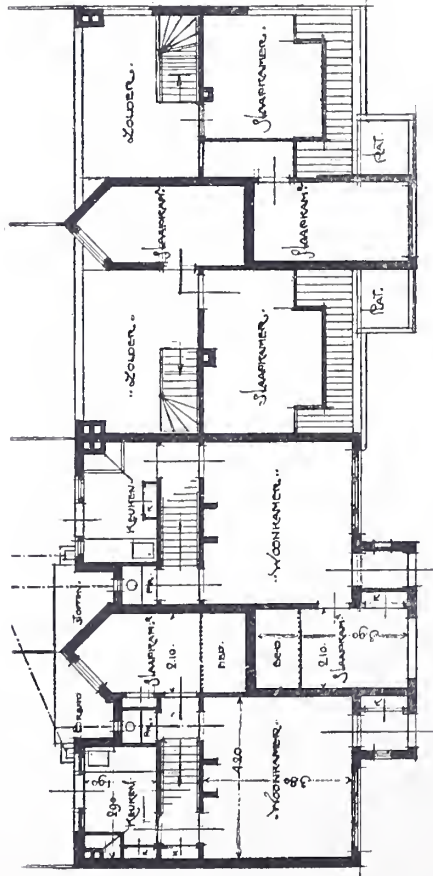
VERDIEPING.

VOORGEVEL.

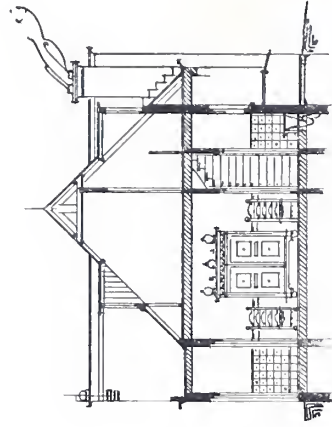

ACHTERGEVEL.

BEGANEGROND.

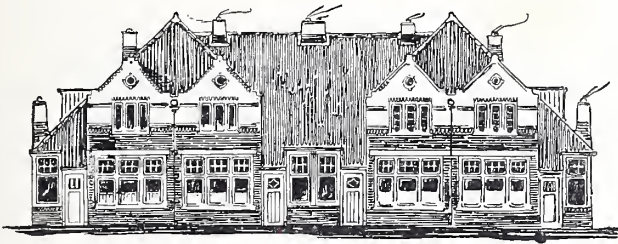
ZOLDERPLAN.

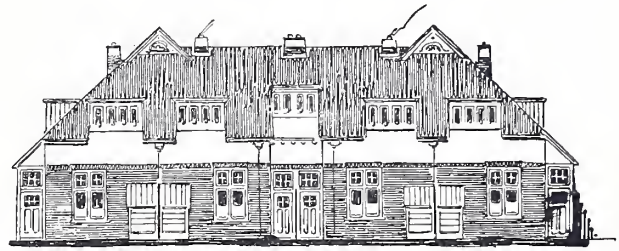
DWARSDOORSNEDE.

Motto: NA GEDANE ARBEID.
 Ontwerper: J. GOUWETOR te Dordrecht.

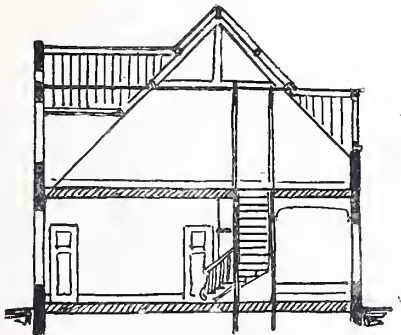
SCHAAL: Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en Doorsnede: 1 op 200.

VOORGEVEL.

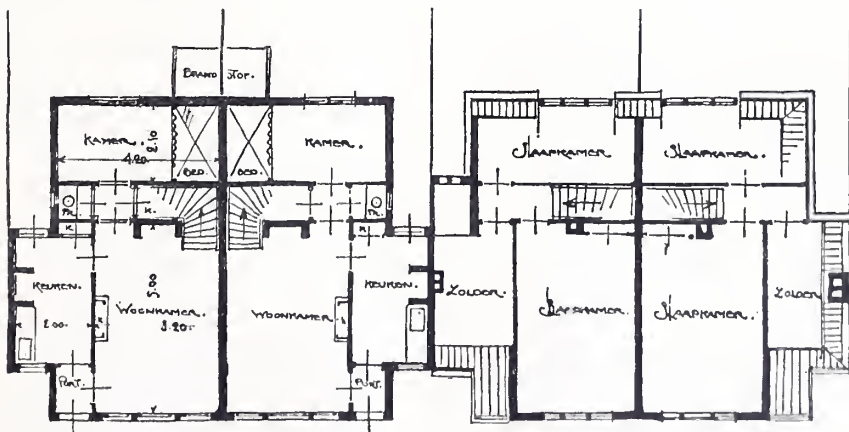
ACHTERGEVEL.

DWARSDOORSNEDE.

Motto:
EEN OPSCHIETERTJE
GEVRAAGD.
Ontwerper:
J. GOUWETOR.
te Dordrecht.

SCHAAL:
Gevels: 1 op 300
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

BEGANE GROND.

ZOLDERPLAN.

VOORGEVEL.

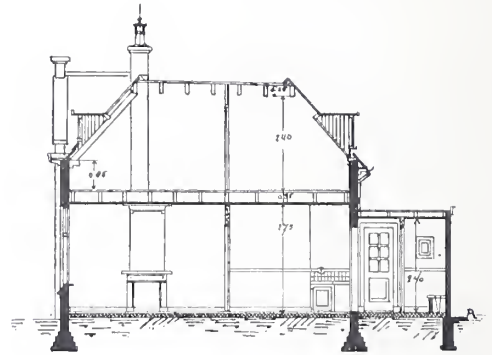

ACHTERGEVEL.

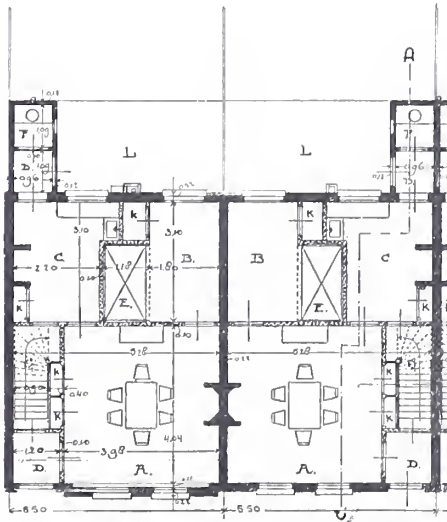
Motto:
LOONSTANDAARD II.

SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

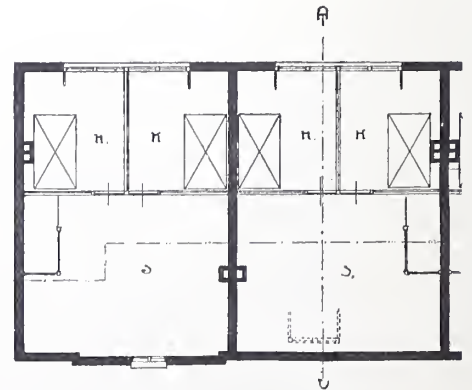
RENVOOI: D = Entree.
A = Woonkamer. H = Slaapkamertje.
B = Kleine kamer. I = Zolder.
C = Keuken. L = Straatje.

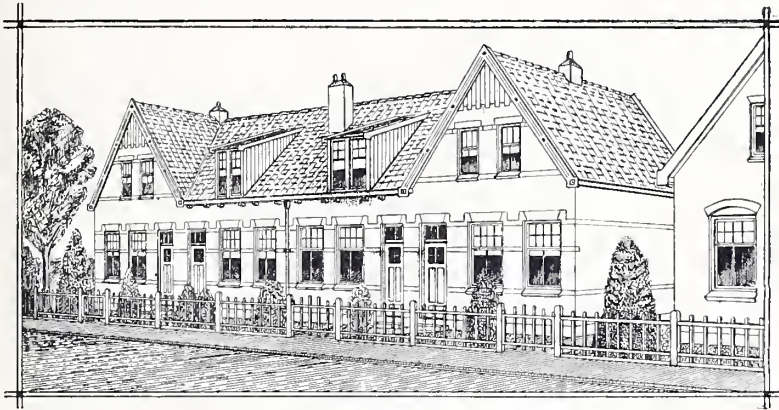
DOORSNEDE C-D.

BEGANEGROUND.

VERDIEPING.

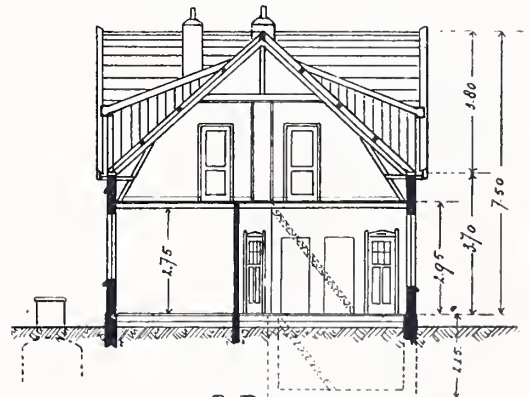
PERSPECTIEF VOORGEVEL.

Motto:
 MAART 1908.
 Ontwerper:
 ADRIAAN TIP
 te Westzaan.

SCHAAL:
 Achtergevel: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

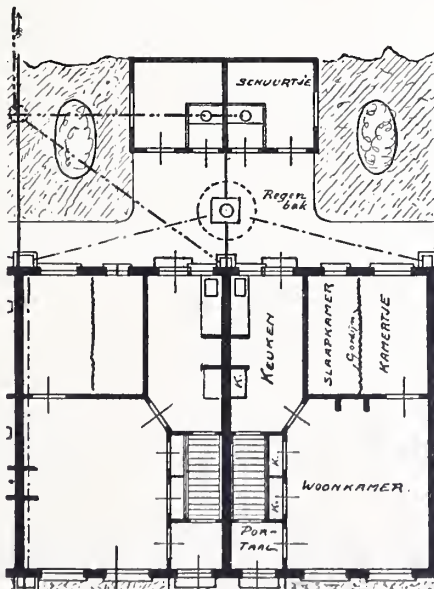

ACHTERGEVEL.

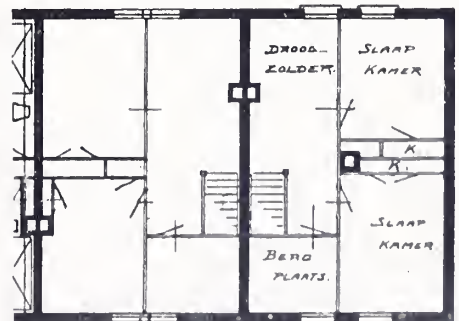

DOORSNED E A-B.

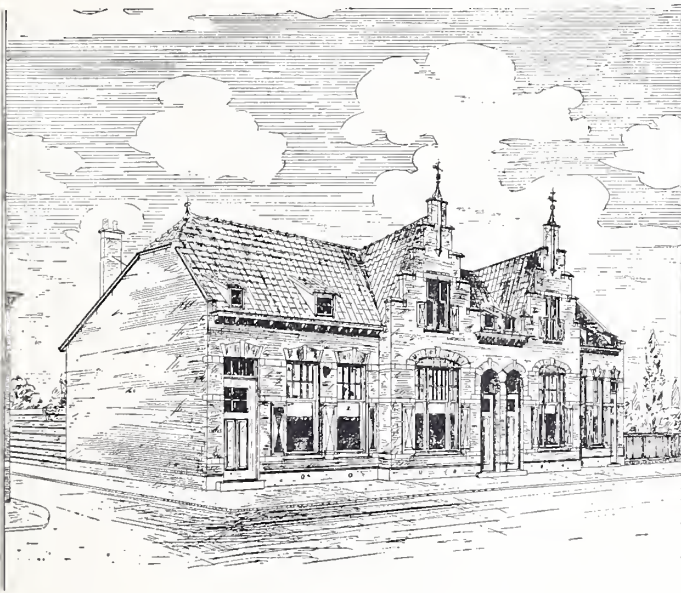
DWARS DOORSNED E.

BEGANE GROND.

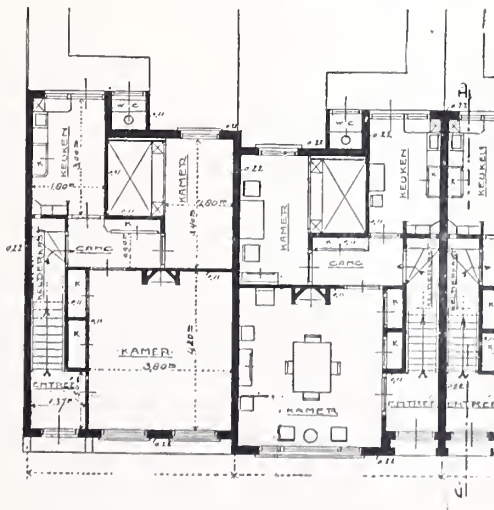
ZOLDERPLAN.

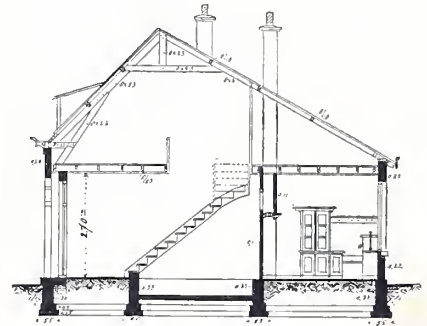
PERSPECTIEF VOORGEVEL.

ACHTERGEVEL.

BEGANE GROND.

DOORSNEDE. C. D.

Motto:

J. D. A.

Ontwerper:

C. M. KRANENBURG

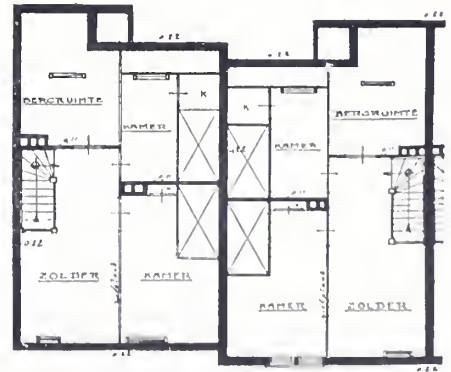
te 's Gravenhage.

SCHAAL:

Achtergevel: 1 op 300.

Plattegronden en

Doorsnede: 1 op 200.

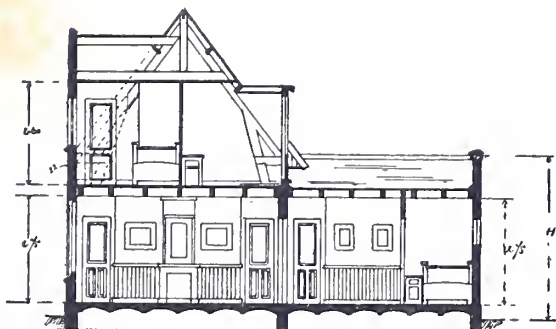
ZOLDERPLAN.

VOORGEVEL.

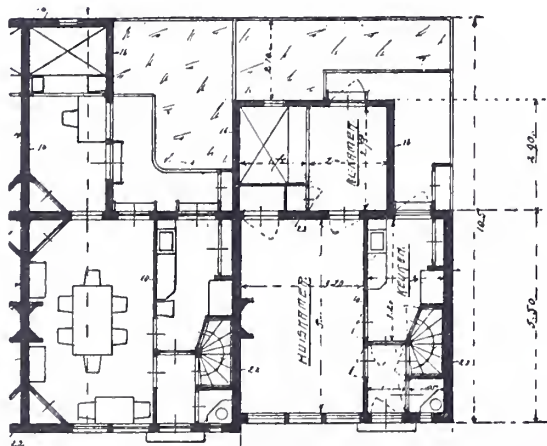
ACHTERGEVEL.

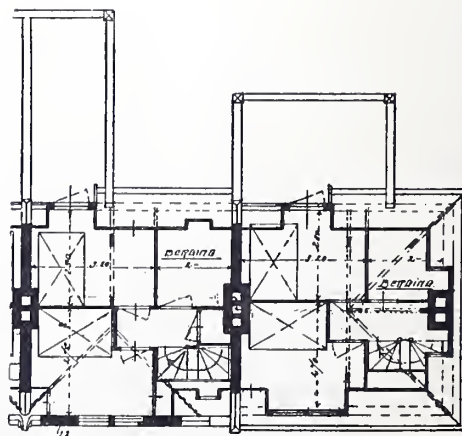
DOORSNEDE.

Motto:
 VRIJHEID.
 Ontwerper:
 J. P. L. PETRI
 te Amsterdam.

SCHAAL:
 Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

BEGANE GROND.

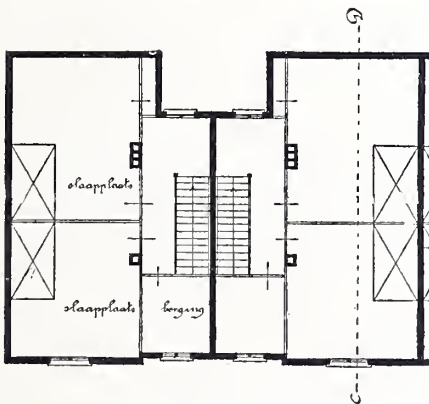
ZOLDERPLAN.

VOORGEVEL.

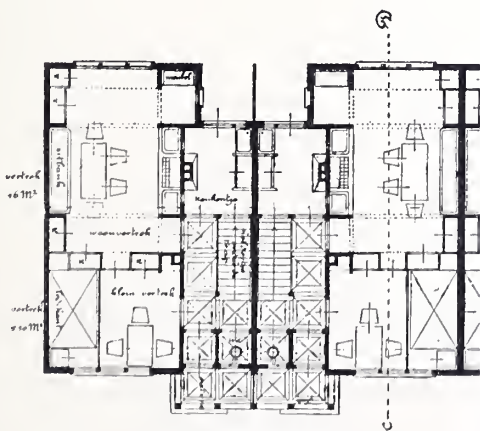
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

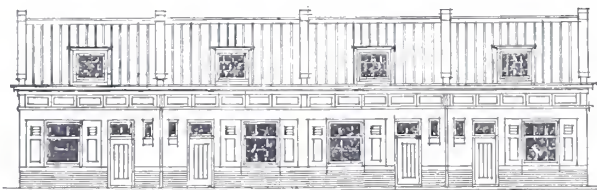
DOORSNEDE C-D.

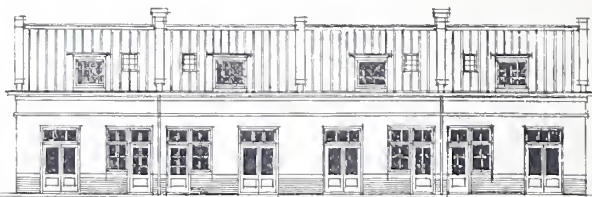
BEGANEGROND.

Motto: ECONOMIE.

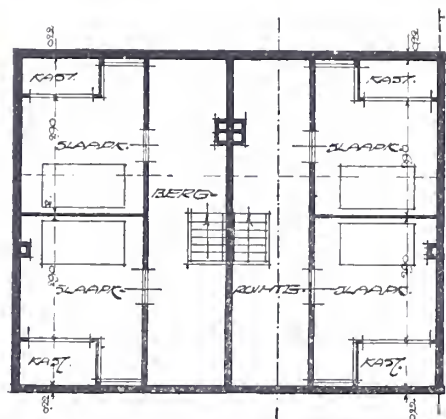
SCHAAL:
 Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

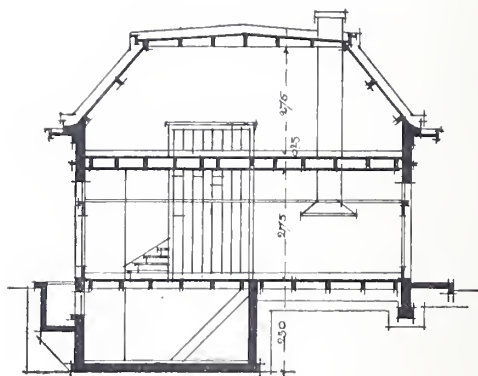
VOORGEVEL.

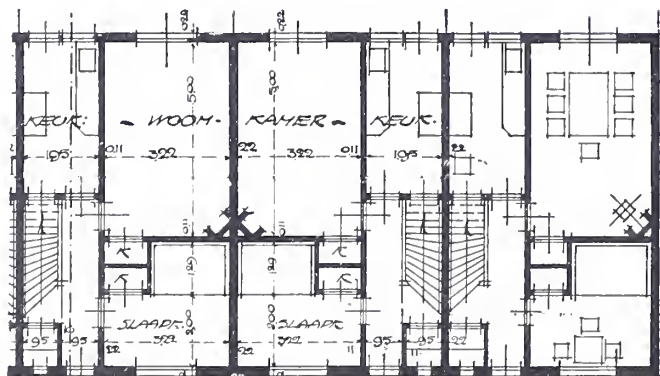
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

DWARSDOORSNEDE.

BEGANEGROND.

Motto :
 CARPE DIEM.
 Ontwerper :
 L. STREEFKERK
 te Naarden.

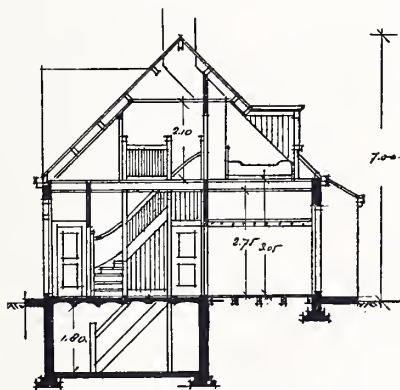
SCHAAL :
 Gevels : 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede : 1 op 200.

VOORGEVEL.

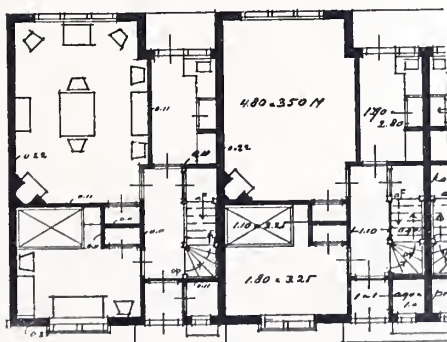
ACHTERGEVEL.

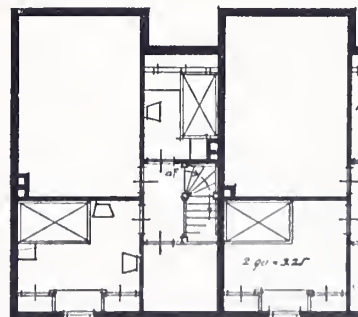
DWARS DOORSNEDE.

Motto:
 HET GERIEFELIJKE OOK
 VOOR DEN ARBEIDER.
 Ontwerper:
 GERARD MASTENBROEK
 te Bussum.

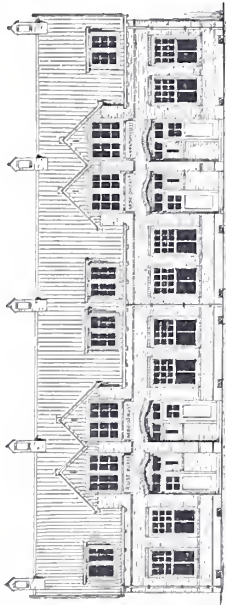
SCHAAL:
 Gevels: 1 op 300.
 Platte gronden
 en Doorsnede: 1 op 200.

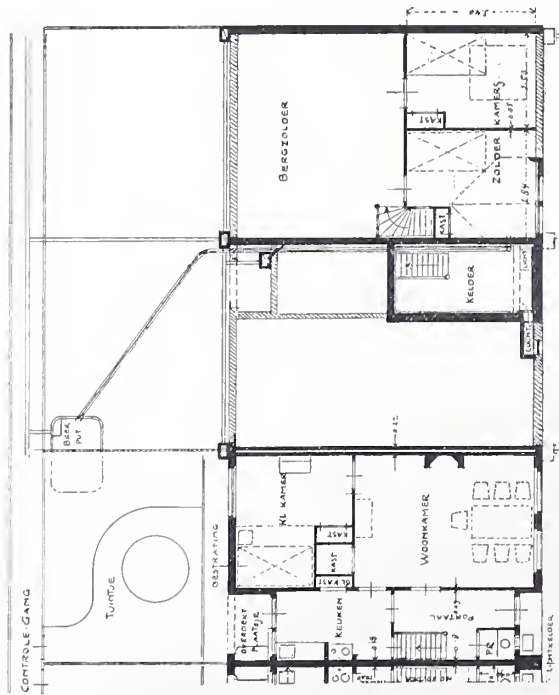
BEGANE GROND.

ZOLDERPLAN.

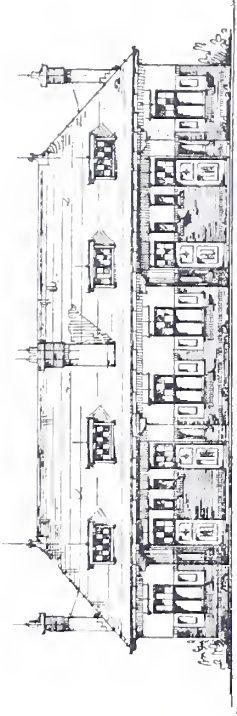
ACHTERGEVEL.

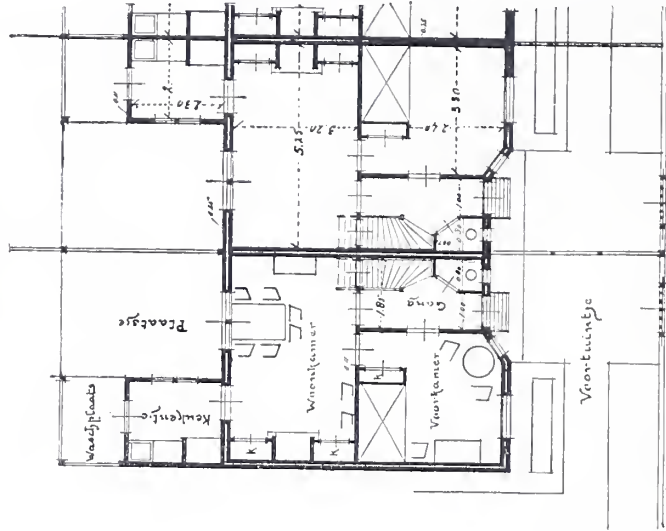
BEGANE GROND.

Motto: A. N. N. A.
 Ontwerper: P. J. PIETERS
 te Amsterdam,

SCHAAL: Gevels: 1 op 300; Plattegronden: 1 op 200.

VOORGEVEL.

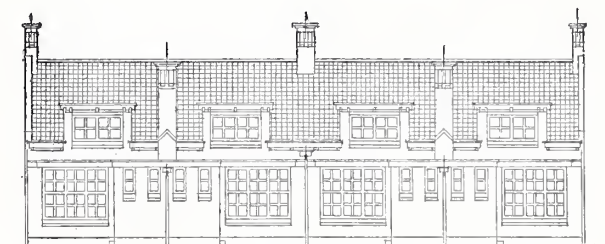

BEGANE GROND.

Motto: NEUENAHR.
 Ontwerper: E. VERSCHUYL te Hilversum.

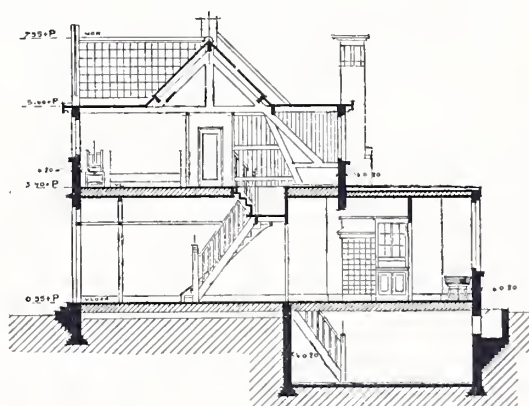
VOORGEVEL.

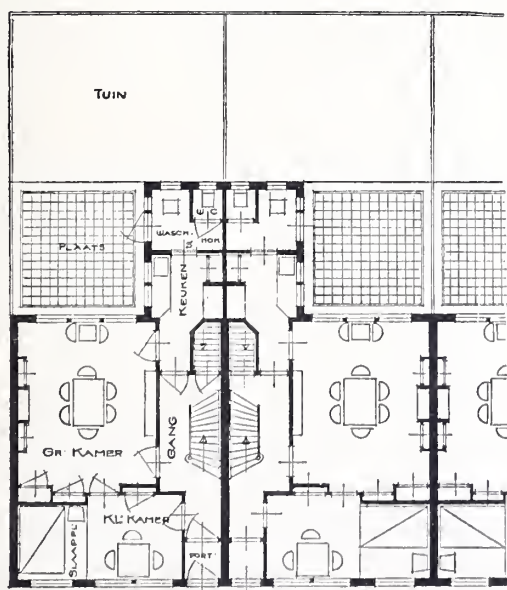
ACHTERGEVEL.

Motto:
HYGIËNISCH.
Ontwerper:
D. HEINEKE
te Amsterdam.

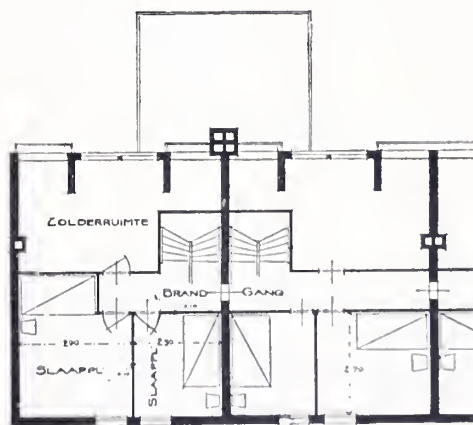
SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

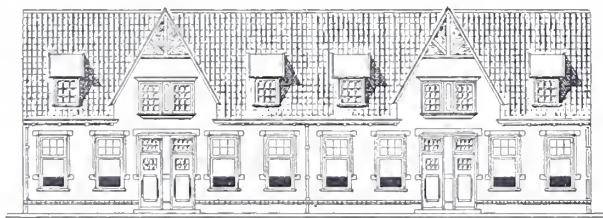
DWARSDOORSNEDE.

BEGANEGROUND.

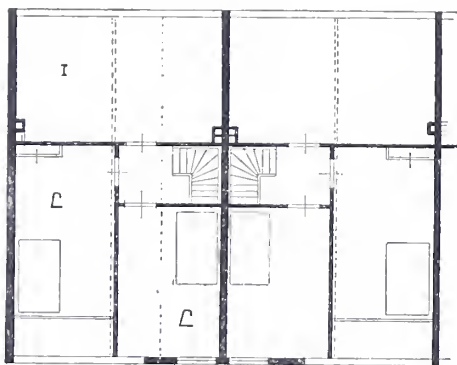
ZOLDERPLAN.

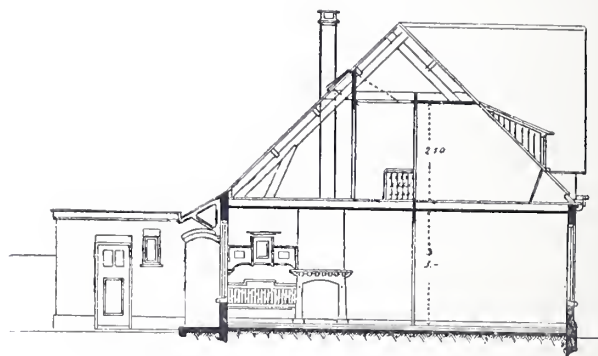
VOORGEVEL.

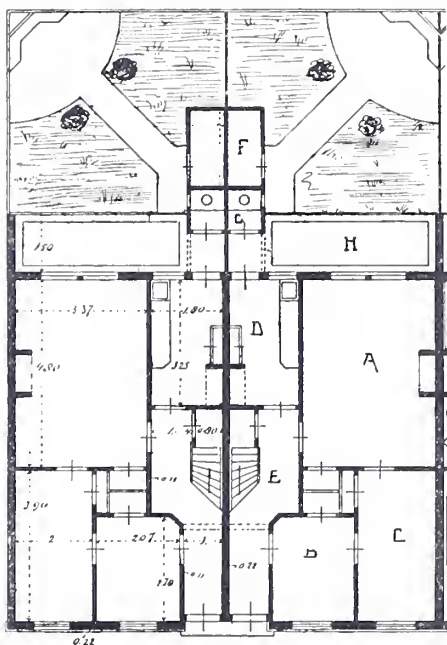
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

DWARSDOORSNEDE.

BEGANEGROUND.

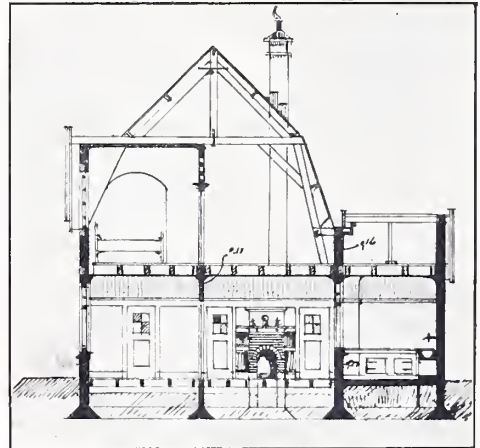
Motto:
 HUURWAARDE: f 2.75.
 Ontwerper:
 G. LANGEVELD
 te Delft.

SCHAAL:
 Gevels: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

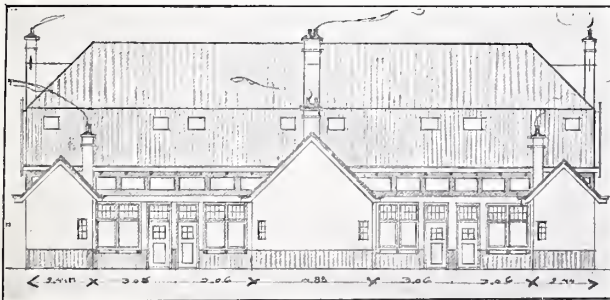
RENVOOI.
 A = Woonkamer. F = Schuur.
 B = Voorkamertje. H = Overdekte plaats.
 C = Slaapkamer. J = Zolder.
 D = Keuken.
 E = Gang.

VOORGEVEL.

DWARSDOORSNEDE.

ACHTERGEVEL.

Motto: JOSSINE.

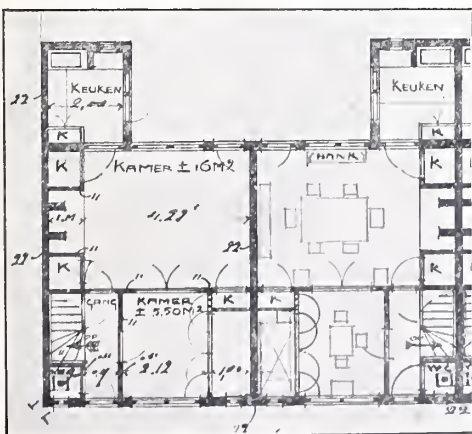
Ontwerper:

J. R. PRENT VAN DEN BERG Jr.
te Dordrecht.

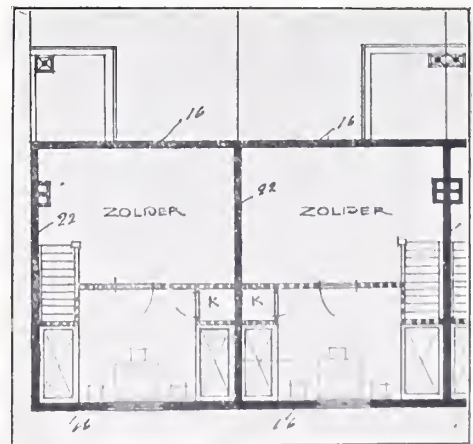
SCHAAL:

Gevels: 1 op 300.

Plattegronden en Doorsnede: 1 op 200.

BEGANE GROND.

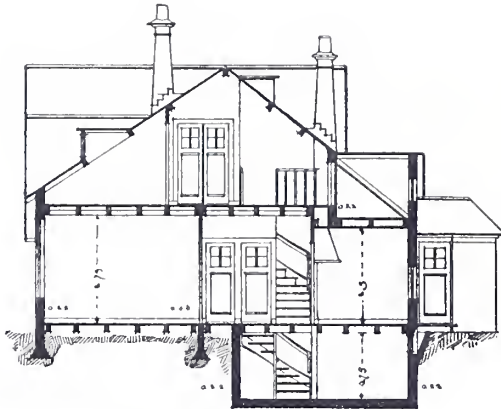
ZOLDERPLAN.

VOORGEVEL.

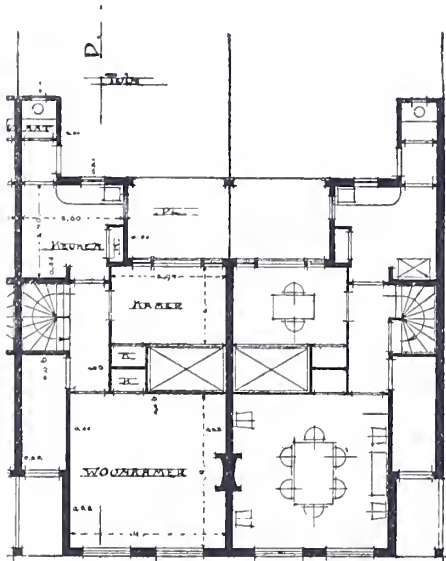
ACHTERGEVEL.

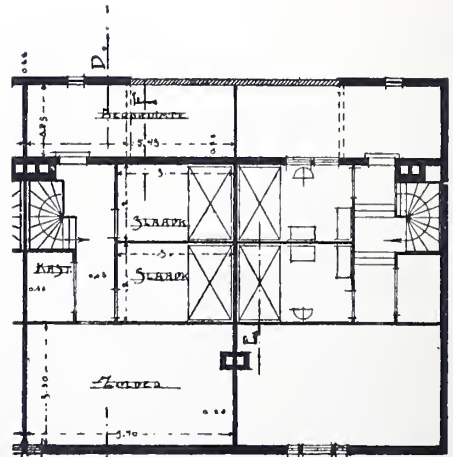
DOORSNEDE C. D.

Motto:
LEVENSVREUGD.
Ontwerper:
JAN MOOLENSCHOT.
te Amsterdam.

SCHAAL:
Gevels: 1 op 300.
Plattegronden
en Doorsnede: 1 op 200.

BEGANE GROND.

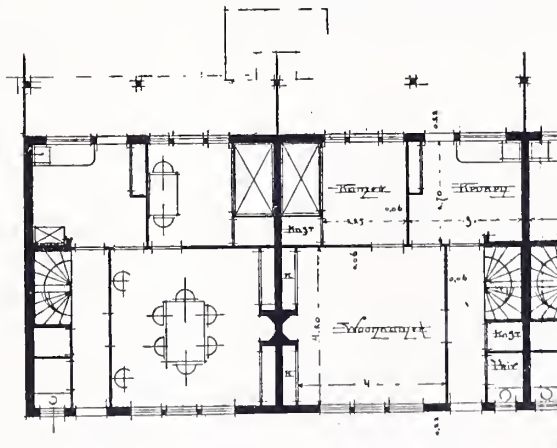
ZOLDERPLAN.

VOORGEVEL.

ACHTERGEVEL.

BEGANEGROUND.

Motto: A. B.

Ontwerper: JAN MOOLENSCHOT Jr.
te Amsterdam.

SCHAAL: Gevels: 1 op 300.

Plattegrond: 1 op 200.

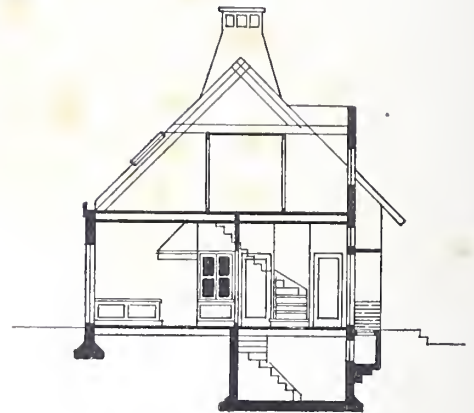
PERSPECTIEF VOORGEVEL.

Motto:
 1 CENTS POSTZEGEL,
 Ontwerper:
 B. v. D. NIEUWEN-AMSTEL Jr.
 te Amsterdam.

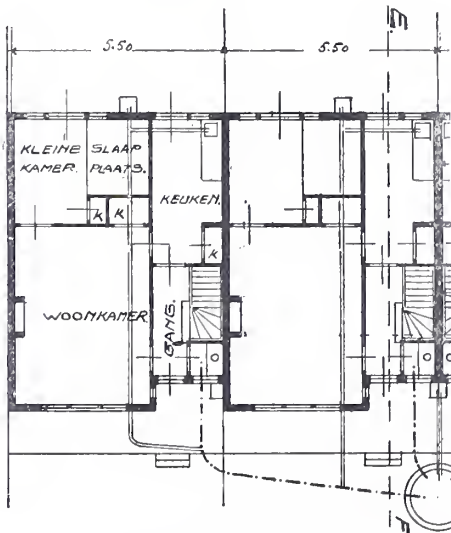
SCHAAL:
 Achtergevel: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

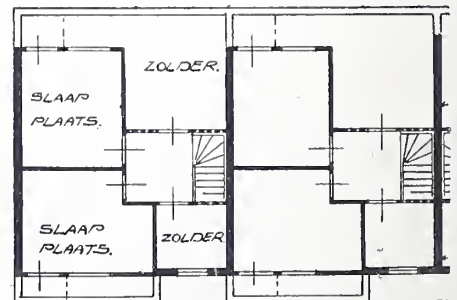
ACHTERGEVEL.

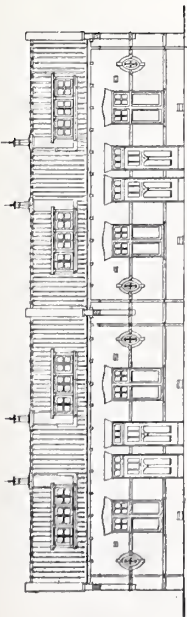
DOORSNEDE. E. F.

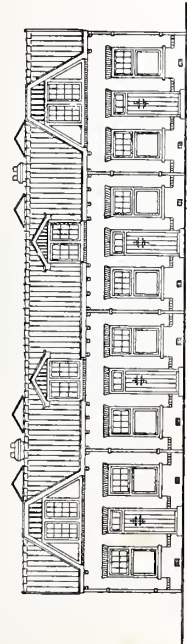
BEGANE GROND.

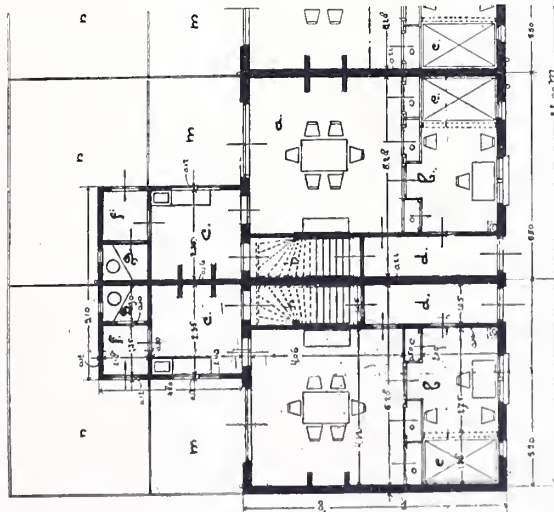
VERDIEPING.

VOORGEVEL.

VOORGEVEL.

BEGANEGROND.

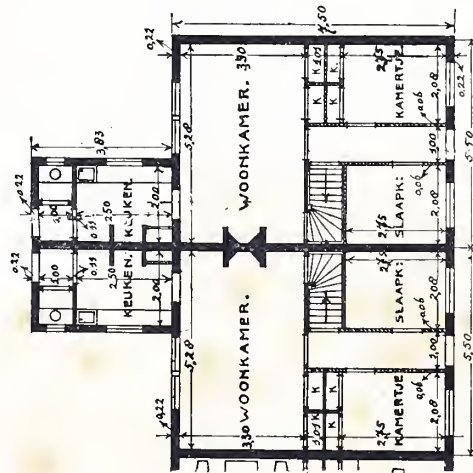
RENVOOI.

- a = Woonkamer.
- b = Kleine kamer.
- c = Keuken.
- d = Gang.

e = Nis met ledikant.

h = Keldertje.

Motto: W. H. (in cirkel).

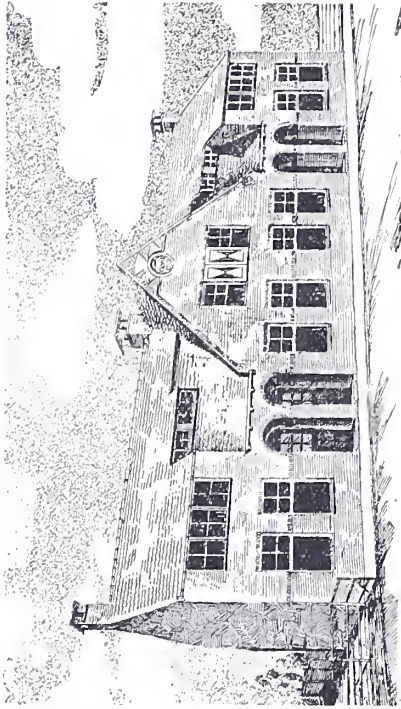
BEGANEGROND.

Motto: VOLKSHUISVESTING.

Ontwerpers:

C. VAN UNNIK te Haarlem
en G. H. KLEINHOUT te Amsterdam.

SCHAAL: Gevels: 1 op 300; Plattegronden: 1 op 200.

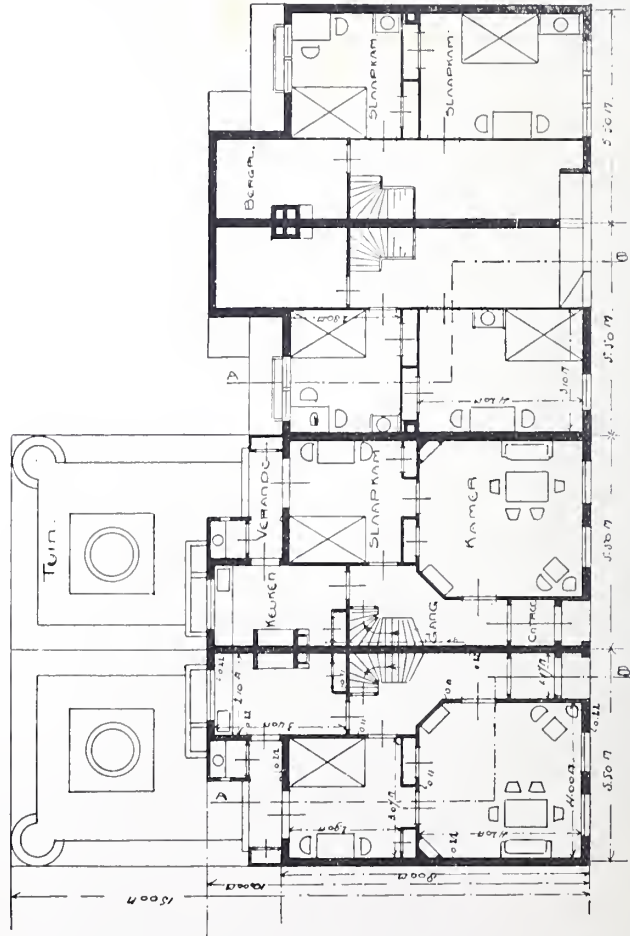

PERSPECTIEF VOORGEVEL.

ACHTERGEVEL.

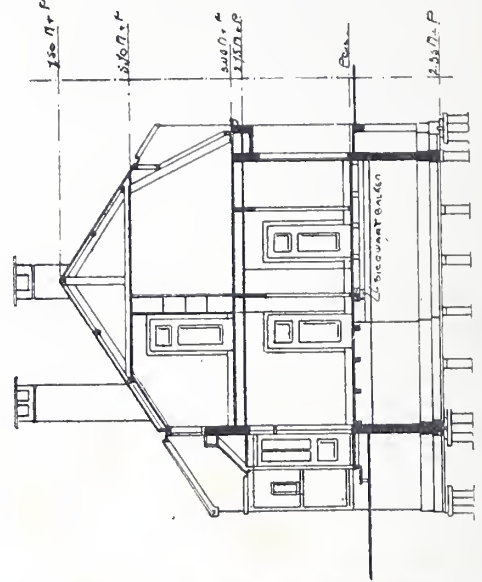
Motto:
URBI ET ORBI
Ontwerper:
E. DREWES
te Amsterdam.

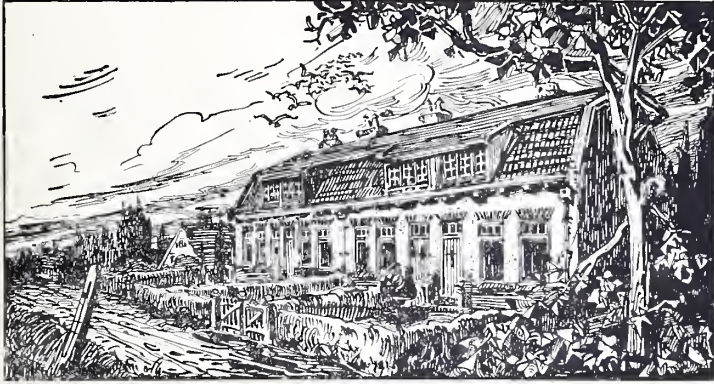
BEGANE GROND.

ZOLDERPLAN.

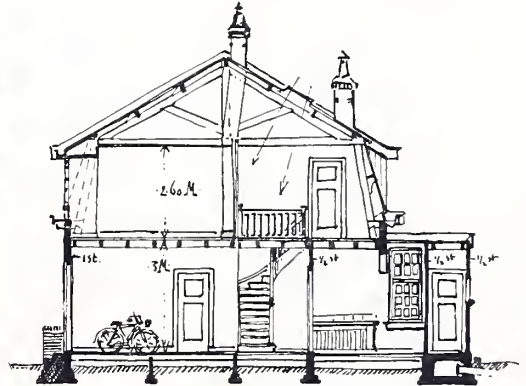
SCHAAL:
Achtergevel: 1 op 300.
Plattegronden en Doorsnede: 1 op 200.

DOORSNEDE A. B.

PERSPECTIEF VOORGEVEL.

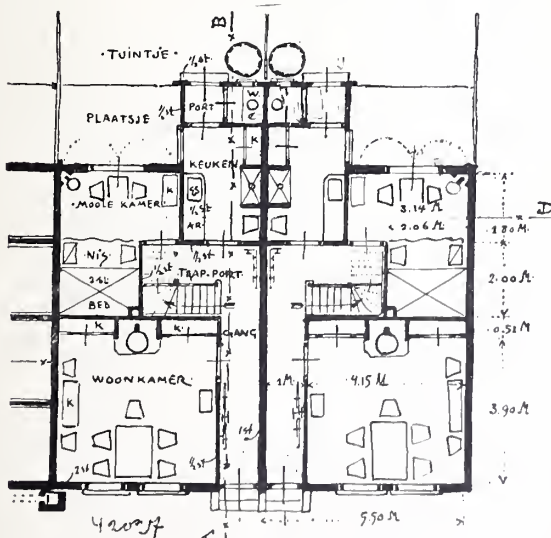
DOORSNEDE: A. B.

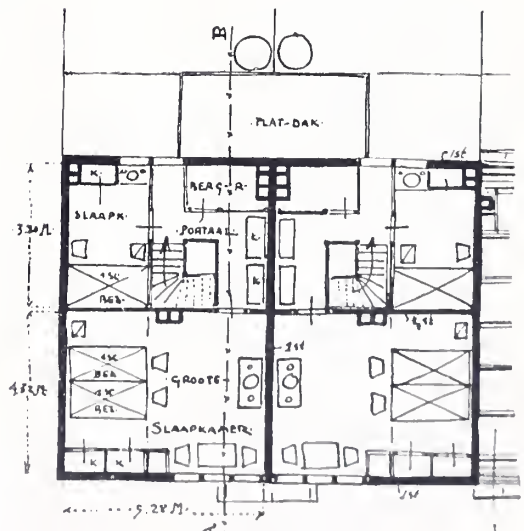
ACHTERGEVEL.

Motto:
WONINGBOUW.
Ontwerper:
S. DE CLERCQ
te 's Gravenhage.

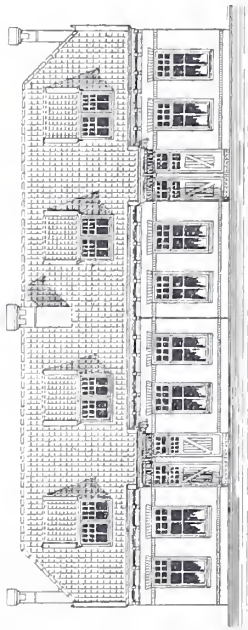
SCHAAL:
Achtergevel: 1 op 300.
Doorsnede en
Plattegronden: 1 op 200.

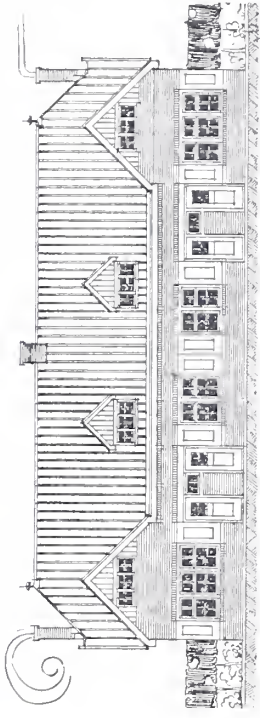
BEGANE GROND.

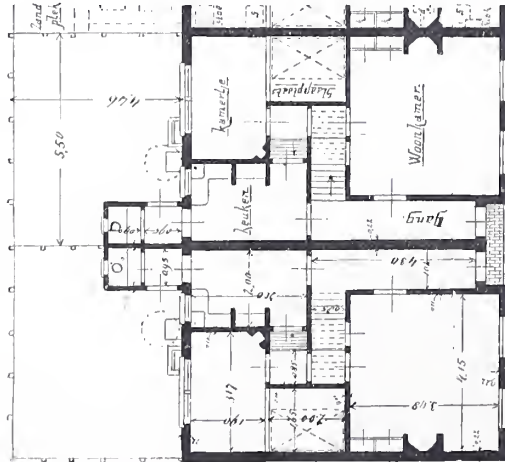
ZOLDERPLAN.

VOORGEVEL.

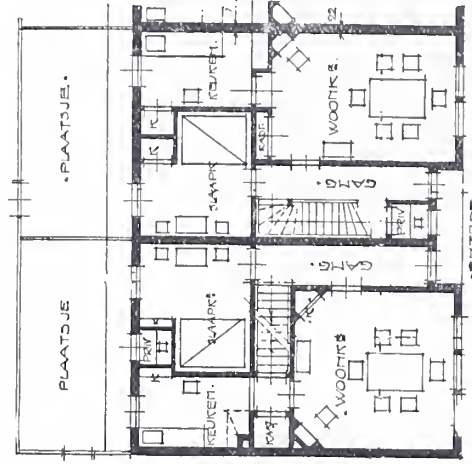

VOORGEVEL.

BEGANE GROND.

Motto : EIGEN HAARD.
 Ontwerper : A. J. MUNSTERMAN
 te Assen.

BEGANE GROND.

Motto : FINIS CORONAT OPUS.
 Ontwerper : L. STREEFKERK
 te Naarden.

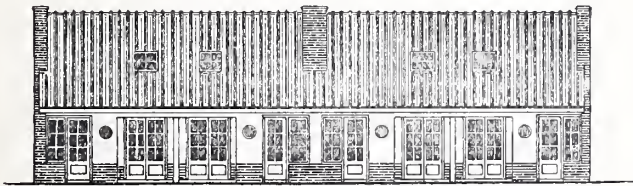
SCHAAL: Gevel 1 op 300, Plattegronden 1 op 200.

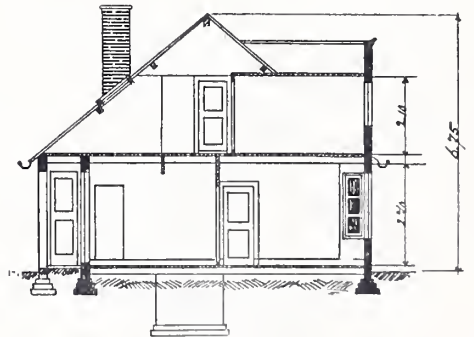
PERSPECTIEF VOORGEVEL.

Motto:
 VIER ARBEIDERS.
 Ontwerper:
 B. v. D. NIEUWEN-AMSTEL Jr.
 te Amsterdam,

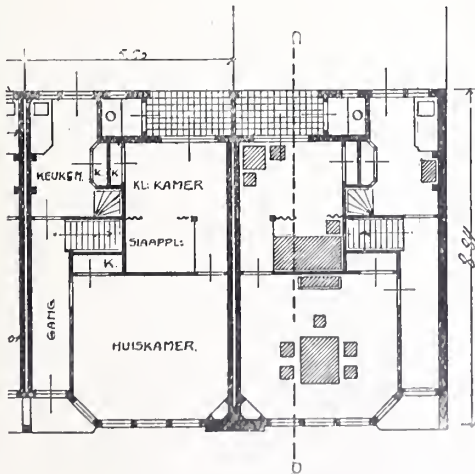
SCHAAL:
 Achtergevel: 1 op 300.
 Plattegronden en
 Doorsnede: 1 op 200.

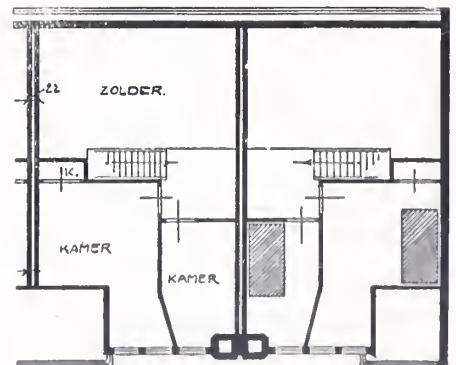
ACHTERGEVEL.

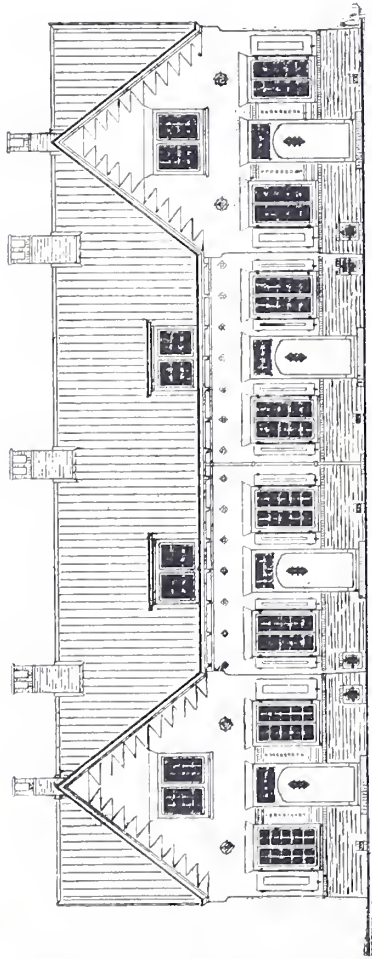
DOORSNEDE C. D.

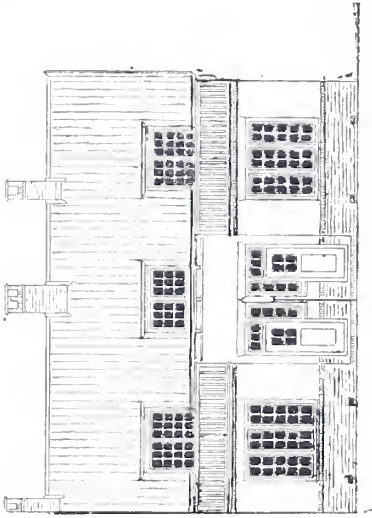
BEGANEGROUND.

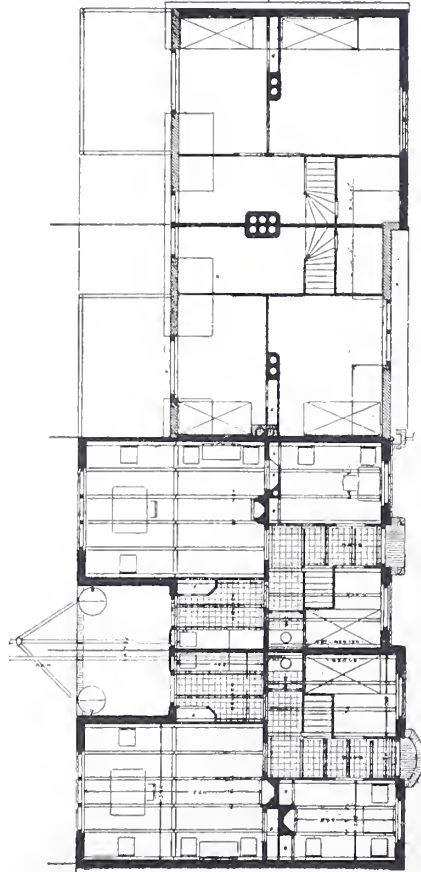
VERDIEPING.

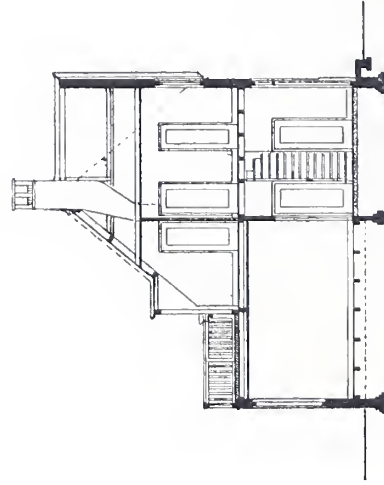
VOORGEVEL.

$\frac{1}{2}$ ACHTERGEVEL.

BEGANE GROND.

DWARS DOORSNEDE.

ZOLDERPLAN.

RENVOOI:

- A. Huiskamer.
- B. Slaapkamer.
- C. Keuken.
- D. Kamertje.
- E. Plaatsje.
- L. Berghok.
- K. Zoldertje.

Motto:

PUZZLE.

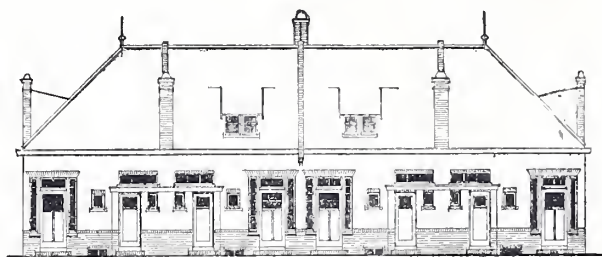
Ontwerper:

A. R. WITTOP KONING te Bussum.

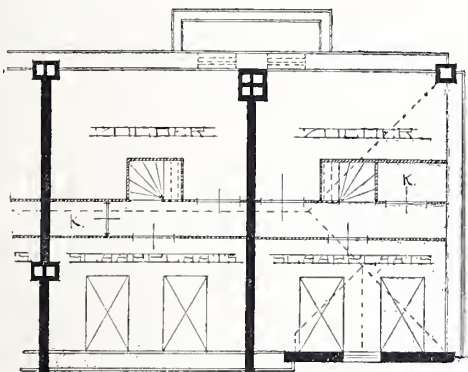
SCHAAL: 1 op 200.

VOORGEVEL.

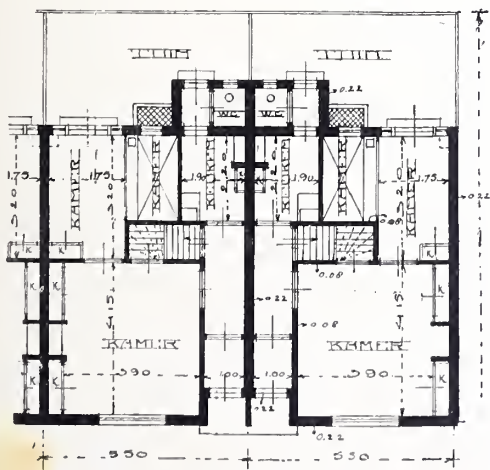
ACHTERGEVEL.

ZOLDERPLAN.

DWARSDOORSNEDE.

BEGANEGROUND.

Motto :
GRASMAAND.
Ontwerper :
J. C. SPEELMAN,
te Rijswijk (Z. H.)

SCHAAL :
Gevels : 1 op 300.
Plattgronden en
Doorsnede : 1 op 200.

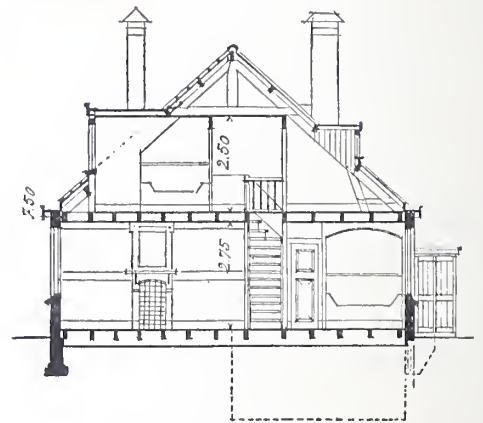
PERSPECTIEF VOORGEVEL.

Motto:
TRAVAIL.

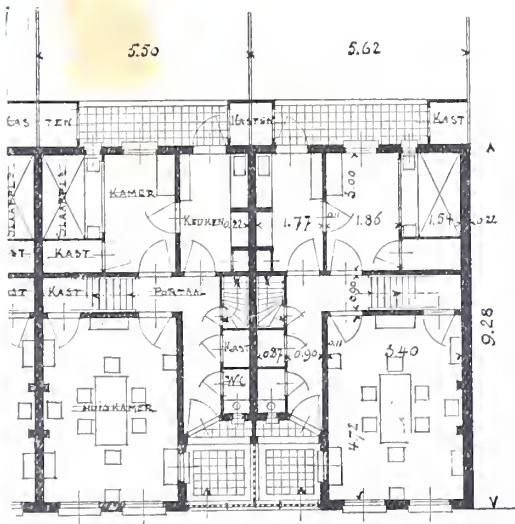
SCHAAL:
Achtergevel: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

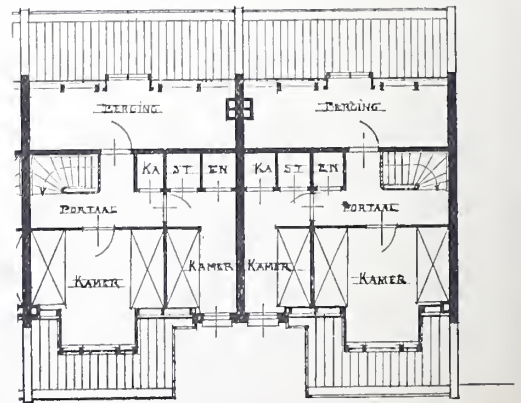
ACHTERGEVEL.

DWARSDOORSNEDE.

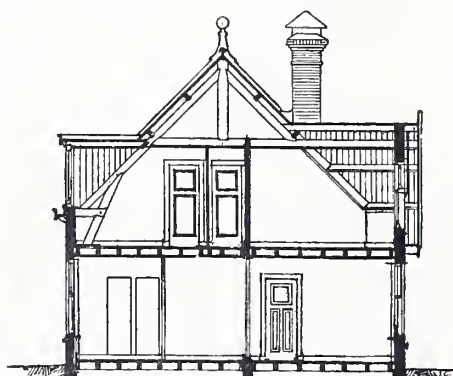
BEGANEGROUND.

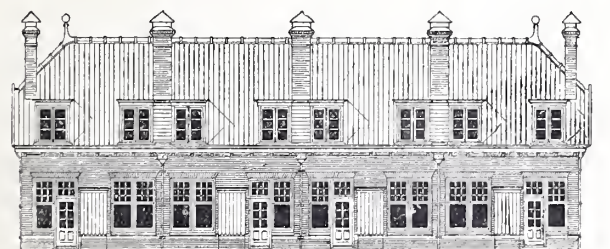
ZOLDERPLAN.

PERSPECTIEF VOORGEVEL.

DWARSDOORSNEDE.

ACHTERGEVEL.

Motto :

ARBEID.

Ontwerper :

A. GRAVENDAHL

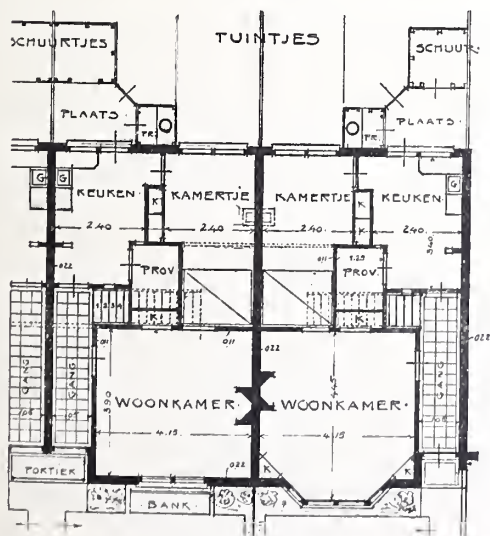
te Scheveningen.

SCHAAL :

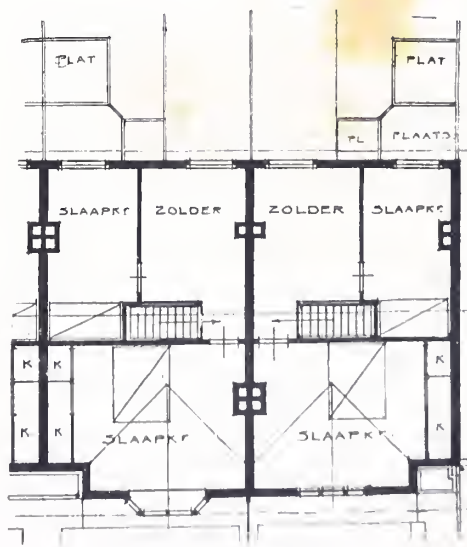
Achtergevel: 1 op 300.

Plattegronden en

Doorsnede: 1 op 200.

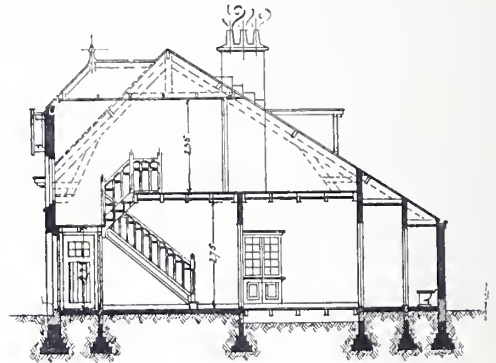
BEGANEGROND.

ZOLDERPLAN.

PERSPECTIEF VOORGEVEL.

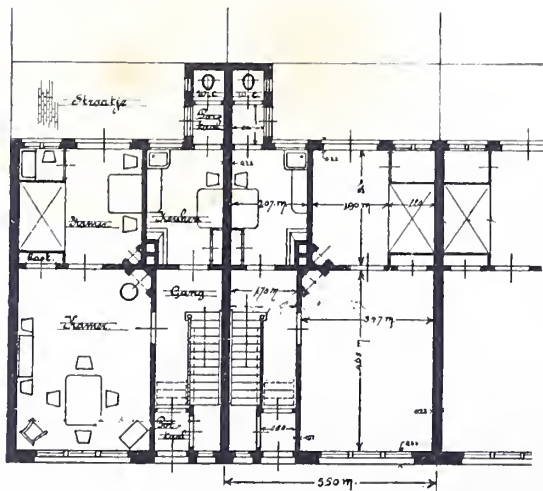
DWARSDOORSNEDE.

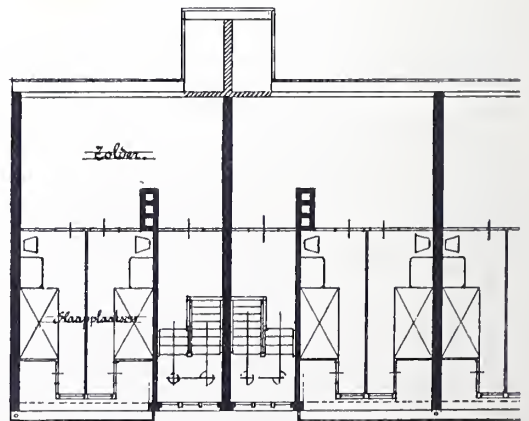
ACHTERGEVEL.

Motto:
JOHANNA.
Ontwerper:
P. VAN DER KNAAP
te 's Gravenhage.

SCHAAL:
Achtergevel: 1 op 300.
Plattegronden en
Doorsnede: 1 op 200.

BEGANE GROND.

ZOLDERPLAN.

